Szovák Márton

Itáliai provenienciájú könyvek Apponyi Sándor gyűjteményében

„Majd minden könyvnek megvan a maga története s a bibliofilnek nincs érdekesebb dolog a világon, mint a gyűjtő szájából hallani, hogy erre hogyan akadt Londonban, a másikra Párizsban a Szajnaparti ódondásznál, a harmadikra Rómában…”[1]
Dézsi Lajos

Apponyi Sándor (1844–1925) *Hungarica*-bibliográfiája és ennek alapját képező gyűjteménye úgy került a történettudományi diskurzusba, mint a magyarság- és Magyarország-kép írásbeli lenyomata az európai közvéleményben, mint a „nemzeti önismeret eszköze”.[2] A gróf halálát követő száz évben a gyűjteményt elsősorban ebből a szemszögből vizsgálták. Ugyanakkor nem beszélhetünk egységes köztudatról, nincs egységes közvélemény a magyarságról, amely megragadható lenne csupán a nyomtatványok összességéből, hiszen nem ismerünk olyan gyűjtőt, akinek a tulajdonában lett volna az Apponyi-gyűjtemény – akár csak a saját korára vonatkozó – összes darabja. A közvéleményt azok befolyásolhatták és irányíthatták, akik kézbe vették ezeket a műveket, érdemes ezért arra fordítani a figyelmünket, hogy ezek az ismeretek konkrétan kikhez jutottak el, majd egy további lépésben, hogy ezeket hogyan közvetítették, hogy eljussanak a nyilvánossághoz, ténylegesen formálják a közvéleményt. Jelen közleménnyel ebbe az irányba tennék egy szerény lépést, bemutatva a posszesszorkutatásban rejlő lehetőségeket az Apponyi-gyűjtemény vizsgálata során.

Apponyi gróf gyűjtői igényességének egyik jele – ez a *Hungarica*-könyvtár kötetein egyértelműen megfigyelhető –, hogy igyekezett minél tisztább, beíratlan példányokat szerezni a kiszemelt művekből, de ezzel akaratlanul is a gyűjtemény bibliográfia jellegét, sterilitását erősítette. Ennek ellenére sporadikusan találunk a példányok történetének különböző szakaszaira utaló nyomokat, amelyek segíthetnek a gyűjtemény darabjainak egykorú vagy hosszabb távú hatását vizsgálni. Ezeknek a nyomoknak Apponyi Sándor bibliográfiájában érthető módon kevés figyelmet szentelt, így az alábbiakban közölt átiratok, ex libris értelmezések abban nem mindig szerepelnek, ezeket a gyűjtemény autopszián alapuló vizsgálata során

[1] Dézsi 1924, 28.
[2] Köpeczi 1995, 11.

DOI 10.17167/mksz.2026.2.238-282

gyűjtöttem össze. Ahol Apponyi mégis utal a példány történetére, ott természetesen hivatkozni fogok a bibliográfia vonatkozó tételére.

A témát azért szűkítettem Itáliára, mert a nyomtatványok jelentős része köthető az Appennin-félszigethez: nyelvileg a gyűjtemény ötöde, területileg több, mint a negyede.[3] A Német-római Birodalomhoz kapcsolódó kiadványok után ez a legszámosabb része a *Hungarica*-gyűjteménynek a Magyar Királyság (valamint az Erdélyi Fejedelemség) és Itália földrajzi közelségének és intenzív politikai kapcsolatainak köszönhetően. A szöveges dokumentumok és a közvélemény viszonyának vizsgálata Itália tekintetében azért is különösen jelentős, mivel a 19. század második feléig európai összehasonlításban kimagasló volt ezen a területen az írástudatlanság, tehát a köz véleményét kevesebb olvasni tudó személy közvetítése formálta.

A kutatás eredményeire térve kezdjük talán a legizgalmasabb posszesszorbejegyzésekkel, azokkal, amelyek a könyvek első tulajdonosairól tudósítanak, hiszen itt valóban a magyar eseményeket „élő egyenesben" követők ragadhatók meg.

Ilyen bejegyzés emlékezik meg például Bassiano Landi piacenzai származású padovai orvosdoktorról, akinek neve Gyalui Torda Zsigmond két beszédének 1549 körüli kiadásának címlapján szerepel:[4]

„Viro clarissimo et doctissimo Bassiano Lando"
Az igen hírneves és művelt férfiú, Bassianus Landus részére.[5]

A bejegyzés nem saját kezű, hanem talán szerzői ajánlás, de egy újrakötés során a felajánló nevét levágták. Szerencsés véletlen, hogy a kiadványnak az itáliai antikva-bibliográfiában rögzített címlapképén ugyancsak szerzői ajánlás szerepel,[6] de sajnos nincsenek olyan egyező szavak, amelyek megbízhatóan támasztanák alá ezt a feltevést.

Újabb szerzői ajánlást találunk a firenzei Vincenzo da Filicaja Bécs 1683-as felmentését ünneplő költeményeinek kiadásán:[7]

„All'illustrissimo signor Piero Martinj, l'autore, S. M. Nuova"
Piero Martini méltóságos úrnak, a szerző, Santa Maria Nuova.

---

[3] Az Országos Széchényi Könyvtár online katalógusának adatai szerint. Az adatok tömeges lekérdezését köszönöm Uri-Kovács József kollégámnak!

[4] Sigismundi Geloi Pannonii *oratio de beatitvdine, Eivsdem quaestio, an honesta natura sint, an uero opinione,* Patavii, Iacobus Fabrianus, [1549?]. EDIT 16 CNCE 20615, Apponyi 2004, no. 310. Országos Széchényi Könyvtár, Régi Nyomtatványok Tára (OSZK RNyT), App. H. 310, fol. [A1]r. Lásd még a függelékként közölt *Posszesszorok jegyzékében* 36-os számmal.

[5] A bejegyzéseket saját fordítással együtt közlöm.

[6] Biblioteca Nazionale Marciana (Venezia), Misc. 1386.

[7] *Canzoni in occasione dell'assedio e liberazione di Vienna di* Vincenzio da Filicaia *accademico della Crusca…,* Firenze, per Piero Matini, MDCLXXXIV. Apponyi 2004, no. 1096. OSZK RNyT, App. H. 1096, fol. [1]r. *Posszesszorok jegyzéke,* 47.

Da Filicaja egy bizonyos Piero Martininek adta versgyűjteményét a Santa Maria Nuova kórházból, vagy a kapcsolódó templom, plébánia területéről. A gyakori nevek nem kedveznek a posszesszorok egyértelmű azonosításnak, ebben az esetben viszont megkockáztathatjuk, hogy az Accademia della Crusca – amelynek az ajánló, da Filicaja is a tagja volt[8] – azonos nevű, a forrásokban 1692-ben feltűnő tagja kapta a kiadványt.[9]

Szintén a példány „csecsemőkorába" repít vissza a Luigi Ferdinando Marsigli által összegyűjtött könyvek jegyzékének az Apponyi-gyűjteménybe került példánya, amelyet maga Marsigli adományozott a – sajnos ismeretlen kilétű – tulajdonosnak bejegyzése szerint:[10]

„dono del signor [?] general Marsigli di Bologna"
A bolognai Marsigli tábornok úr ajándéka.

Néhány – írásképét tekintve a hordozó dokumentumokkal egykorú – bejegyzést család, esetleg város szinten sikerült azonosítani. Ilyen a luccai Lupari család egyik tagja, Bartolomeo, aki Dionysius Afer *De totius orbis situ* című munkájának Johannes Honterus közreműködésével készült példányát bírta.[11] Vagy Johannes Hymerius Rondus, akit jellegzetes középső neve is Cremonához köt tulajdonosi bejegyzésének földrajzi kiegészítése mellett.[12]

Nicolaus de Heremitanisról, avagy Nicolò dall'Occhióról, mindkét jog doktoráról annyit tudni, hogy 1501-től 1552-ig a bolognai egyetemen volt *lector*.[13] Az Apponyi-gyűjteménybe a Bolognában 1530-ban megjelent Girolamo Balbi-beszéd került, amellyel V. Károly német római császárt köszöntötte megkoronázása alkalmából.[14] A kiadványban feltehetően az első tulajdonos kezét ismerhetjük fel a császárkoronázás jogi vonatkozásait taglaló fejezetek mellett.

---

[8] *Catalogo degli Accadmici,* https://www.accademicidellacrusca.org/scheda?IDN=148 (letöltve: 2026. 07. 07.)

[9] *Catalogo degli Accadmici,* https://www.accademicidellacrusca.org/scheda?IDN=208 (letöltve: 2026. 07. 07.)

[10] *Elenchus librorum orientalium manuscriptorum … a domino comite Aloysio Ferdinando Marsigli … collectorum eoemptorumque, opera* Michaelis Talman … *compilatus,* Viennae Autriae, apud Susannam Christinam, M.DCCII. Apponyi 2004, no. 2796. OSZK RNyT, App. H. 2796, fol. [*1]r. *Posszesszorok jegyzéke,* 46.

[11] Dionysii Aphri *de totivs orbis situ … opus,* Basileae, excvdebat Henricvs Petrvs, M.DXXXIII. Apponyi 2004, no. 258. OSZK RNyT, App. H. 258, előzéklap rectón: *Bartolomei Lupari Lucensis* (a luccai Bartolomeo Lupari [tulajdona]). *Posszesszorok jegyzéke,* 39.

[12] Marsilii Ficini Florentini *de triplici uita libri tres,* Venetiis, [Bartolomeo Pelusio], M.CCCCXCVIII. GW 9886; Apponyi 2004, no. 34. OSZK RNyT Inc. 859, fol. ɔ3v: *[…] Johannis Hymerij Rondi Cremonensis* (a cremonai Johannes Hymerius Rondus [tulajdona]). *Posszesszorok jegyzéke,* 75.

[13] Dallari 1888, ad indicem. *Posszesszorok jegyzéke,* 58.

[14] Hieronymi Balbi *episcopi Gurcensis ad Carolum V. impe. de coronatione,* Bononiae, Ioannes Baptista Phaellus, M.D.XXX. Apponyi 2004, no. 219. OSZK RNyT, App. H. 219, fol. A1r: *Nicolaus*

Hyppolitus de Lucarellis umbriai ágostonos szerzetes Marko Marulić *De institutione benevivendi* című munkája[15] mellett még a nápolyi nemzeti könyvtár egyik kéziratos Bibliájában szerepel posszesszorként.[16] A Marulić-kiadvány sorsa jól adatolható, Lucarellis halála után a Città della Pieve-beli ágostonos kolostorban maradt,[17] majd feltehetően annak 1904-es megszűntével[18] az Olschki-kereskedésben szerezte meg Apponyi az előtáblára ragasztott könyvkereskedői címke szerint.

A példányok történetének kutatása során az ilyen könyvkereskedői címkék talán a legkényelmesebben felfejthető nyomok. Ezek ugyan a nyomtatványok és a közvélemény kapcsolatának vizsgálatához nem segítenek, ugyanakkor a gyűjtemény kialakulása szempontjából alapvető fontosságúak. Apponyi Sándor olaszországi vásárlásait elsősorban az említett Olschki cég Velencében, továbbá a faenzai Ferdinando Benini, a firenzei Cecchi könyvkereskedés és Carl Ewald Rappaport római boltjának címkéi képviselik. Ezek a nyomok alkalmasak a hordozó kiadványok gyűjteménybe kerülésének *terminus post quem* vagy *ante quem* datálásához is.

A római Rappaport-könyvkereskedés csak 1906-ban nyílt meg.[19] Tehát a modenai Degni nyomdából származó két újságlap – Visegrád és Vác,[20] illetőleg Székesfehérvár[21] visszafoglalásáról –, melyek borításán a Rappaport-címke látható, ebben az évben, vagy ezután kerülhetett Apponyihoz.

---

de Heremitanis ab Oculo juris utriusque doctor (Nicolaus de Heremitanis ab Oculo, mindkét jog doktora).

[15] Marcvs Marvlvs Spalatensis *de institvtione benevivendi per exempla sanctorvm,* Venetiis, Fanciscus Lucensis, – Bernardinus de Vitalibus, M.D.VJ. Apponyi 2004, no. 1601. OSZK RNyT, App. H. 1601, fol. a2r: *Vsus m. Hyppoliti de Lucarellis* (Hyppolitus de Lucarellis használatára). *Posszesszorok jegyzéke,* 37.

[16] Biblioteca Nazionale di Napoli, Ms. VI.A.22, p. 144, tav. 15v. *Manoscritti* 2021, no. 40.

[17] OSZK RNyT, App. H. 1601, fol. a1r: *Bibliothecae s. Augustini Ciuitatis Plebis* (Città della Pieve szent Ágoston-könyvtára). *Posszesszorok jegyzéke,* 17.

[18] A konvent történetéről szekunder irodalmat nem sikerült találni, de az ágostonosok olasz provinciájának levéltárában őrzött fondjuk 1904-gyel zárul: Archivio della Provincia Agostiniana d'Italia (Viterbo), Fondo del convento di Sant'Agostino. https://www.beweb.chiesacattolica.it/beniarchivistici/fondo/31400002201200300030/ (letöltve: 2026. 07. 08.)

[19] 2019. december 31-én a könyvesbolt bezárt, az alapításra vonatkozó adat forrása az Internet Archive honlapon (https://archive.org/) archivált rappaport.it oldal 2025. szeptember 10-i állapota. 2025. májusban a *C. E. Rappaport – Libri antichi* felirat még megvolt a római Via Sistina 21–22-es épület homlokzatán (Google Maps). *Posszesszorok jegyzéke,* 66.

[20] *Giornale di qvanto è segvito doppo la partenya dell'esercito cesareo per l'Vngheria, insieme con la distinta relatione della piazza e castello di Vicegrado resosi all'armi cesaree li 17 giugno...,* Vienna – Modona, per Demetrio Degni, 1684. Apponyi 2004, no. 2189. OSZK RNyT, App. H. 2189.

[21] *Relatione di qvanto è segvito sotto la piazza d'Albareale tra gl'imperiali e tvrchi di qvel pressidio...,* Modona [!], nella stamperia del Degni, [1688]. Apponyi 2004, no. 2315. OSZK RNyT, App. H. 2315.

Hasonló gyűjteménytörténeti következtetésre ad lehetőséget a Pecci család supra librosa Ogier Ghislain de Busbecq összes művének kiadásán[22] Sándor gróf katalógusbeli megjegyzésével együtt: „A kötéstáblán a címer pontosan megfelel a *most* uralkodó pápa – Pecci – címerének: pólya, fa, üstökös, csupán két liliom helyett csak egyet tüntettek fel."[23] Ezek szerint a könyv XIII. Leó – születési nevén Vincenzo Gioacchino Raffaele Luigi Pecci – pontifikátusa alatt (1878–1903) került a gyűjteménybe.

A posszesszorkutatás további hozadéka lehet az Apponyi Sándorral (közel) kortárs gyűjtők, bibliofilek és könyvtáraik megismerése. Ilyen téren az első útmutató Dézsi Lajosnak a *Magyar Bibliofil Szemlében* megörökített *Látogatás[a] gróf Apponyi Sándornál,* amelyben megemlíti Benedetto Maglione, Giacomo Manzoni és Francesco Paolo Ruggiero gyűjteményeit.[24] Közülük Giacomo Manzoni könyvtárából származik a legtöbb hungarika, de a rariora-gyűjtemény számos darabjában is megtaláljuk ex librisét.[25] A hungarikumok közül bőven előfordulnak nála a Mohács előtti humanista időszak emlékei, Galeotto Marzio[26] és Marko Marulić művek,[27] továbbá II. Ulászló orvosának levelei[28] az olyan – az olasz–magyar kapcsolatokat alapjaiban meghatározó – könyvek mellett, mint az *Attila, Isten ostorának* egyik kiadása.[29] De a török kor emlékei is feltűnnek a gyűjteményben, mint például a Győr 1598-as visszafoglalását képversekkel és számmisztikai fejtegetésekkel ünneplő kiadvány.[30]

---

[22] A. Gislenii Bvsbeqvii *omnia, quae extant,* Lvgd. Batavorvm, ex officina Elzeviriana, 1633. Apponyi 2004, no. 825. OSZK RNyT, App. H. 825. *Posszesszorok jegyzéke,* 62.

[23] Apponyi 2004, no. 825: „Das Wappen auf der Einbanddecke entspricht genau dem Wappen der Familie des *jetzt* regierenden Papstes – Pecci – Querbalken, Baum, Komet, nur dass statt 2 Lilien bloss Eine angebracht ist." (Kiemelés tőlem.)

[24] Dézsi 1924, 33.

[25] *Posszesszorok jegyzéke,* 43.

[26] Galeotto Marzio da Narni *della varia dottrina…,* In Fiorenza, per Filippo Giunti, MDCXV. Apponyi 2004, no. 716. OSZK RNyT App. H. 716.

[27] Marci Marvli Spalatensis *evangelistarivm,* Uenetijs, jmpensis … Melchioris Sesse, in edibus Jacobi Leuci, M.D.XVJ. mense Maio. EDIT 16 CNCE 24989; Apponyi 2004, no. 115. OSZK RNyT App. H. 115/1. péld. Valamint: *Liber* Marci Marvli Spalatensis *de lavdibvs Hercvli…,* Venetiis, per Bernardinum de Vitalibus, M.D.XXIIII. EDIT 16 CNCE 59212, Apponyi 2004, no. 181. OSZK RNyT App. H. 181.

[28] Giovanni Manardi, *Epistolae medicinales…,* Ferrariae, excvssit Bernardinvs de Odonino, anno a Christi audentu [!] M.D.XXI. EDIT 16 CNCE 27447, Apponyi 2004, no. 151. OSZK RNyT App. H. 151. Valamint: *Ioannis Manardi Ferrariensis medici epistolarum medicinalium tomus secundus,* Bononiae, Ioannes Baptista Phaellus, M.D.XXXI. EDIT 16 CNCE 72905, Apponyi 2004, no. 1676. OSZK RNyT App. H. 151 (2).

[29] *Atila flagellum Dei vulgar,* Vinetia, per Marchio Sessa & Piero de Rauani, M.D.XXI. EDIT 16 CNCE 3360, Apponyi 2004, no. 157. OSZK RNyT App. H. 157.

[30] *De divina Iavarini recvperatione …* Jacobi Novelli Castrofrancani *novvm opvscvlvm,* Tarvisii, apud Euangelistam Dehuchinum, MDXCVIII. EDIT 16 CNCE 53550; Apponyi 2004, no. 621. OSZK RNyT App. H. 621.

Francesco Paolo Ruggiero gyűjteményét két kiadvány képviseli,[31] I. Ferdinánd székesfehérvári bevonulásának ismertetése 1527-ből és egy török *annales,* amelynek hungarikajellegét a török témán felül az adja, hogy Dudith András második feleségének egyik rokonához szól az ajánlása. Ruggiero ex librise máig megtalálható az utóbbi kiadványban, a Ferdinánd bevonulásáról szóló röplapot viszont Apponyi barna marocquinkötéssel látta el. Ha volt is benne ex libris, mára csak az Apponyi-katalógus tanúsítja a Ruggiero-gyűjteményből származását,[32] mivel még a Ruggiero-gyűjtemény árverési katalógusában sem szerepel.[33]

Benedetto Maglione gyűjteményéből is egy *Attila, Isten ostorát* szerzett Apponyi Sándor, amelynek eredetét ugyancsak a két gyűjtő katalógusai igazolják.[34]

A 19. századi nagy bibliofilek mellett néhány szerényebb modern posszesszor is megbújik, közülük a modenai Giovanni Galvanit és Giovanni Battista Borsarit emelném ki.[35] Az Este-ház és Magyarország Mátyás- és Jagelló-kori kapcsolata jól ismert, de a Vestigia Kutatócsoport fellendítette modenai levéltári kutatások nyomán az ottani helytörténészek a későbbi korokból is beszámoltak kulturális és politikai kapcsolódásokról a Modenai Hercegség és a Magyar Királyság között.[36] Így nem meglepő, hogy a 19. századi Este-adminisztráció tagjai is feltűnnek az Apponyi-gyűjtemény forrásai között. Galvani neve már a corvina-kutatás kapcsán is felbukkant a magyar könyves diskurzusban. Ő a hercegi könyvtár helyettes könyvtárnokaként javasolta 1847-ben, hogy V. Ferenc modenai herceg „hárítsa szögletre" az osztrák-magyar uralkodó mind a tizenhét Modenában őrzött corvinára benyújtott igényét. Ennek következtében kerültek Bécsbe, majd csak 1891-ben a Nemzeti Múzeumba a Szent Jeromos és Aranyszájú Szent János kódexek.[37] Giovanni Battista Borsari doktort, aki Galvanihoz hasonlóan az Este-kormányzat cenzora volt bélyegzője szerint,[38] nem sikerült ennél pontosabban azonosítani. Arnold Wion Szent Gellért-életrajzának tulajdonosa volt, miután a könyv kikerült a finalmarinai redemptoristák könyvtárából.[39]

Bár nem Apponyi kortársa, de Dézsi megemlítette Carlo Archinto gyűjteményét is,[40] amely 1863-ban került árverésre. Ebből a gyűjteményből egy Galeotto Marzio

---

[31] *Posszesszorok jegyzéke,* 77.

[32] Apponyi 2004, no. 196.

[33] *Catalogo* 1873.

[34] *Atila flagellvm Dei per vvlgare,* [Venezia, Giovanni Ragazzo, 1491]. GW 2767; *Catalogue* 1894, no. 546; Apponyi 2004, no. 21. OSZK RNyT Inc. 740. *Posszesszorok jegyzéke,* 40.

[35] *Posszesszorok jegyzéke,* 28, illetve 11.

[36] Ld. pl. Attolini 2023, Menziani 2023, Righi Guerzoni 2023.

[37] Csontosi 1891, Milano 2002, p. 70. A szóban forgó corvinák: OSZK Ms., Cod. Lat. 346., Cod. Lat. 347.

[38] *Sancti Gerardi Sagredo, patricii Veneti, episcopi Canadinensis primi ac Hungarorum protomartyris apostoli vita … collecta … per d.* Arnoldum Vuion Flandrum, [Venezia], apud Io. Baptistam et Io. Bernardum Sessam, 1597. EDIT 16 CNCE 29648, Apponyi 2004, no. 616. OSZK RNyT, App. H. 616, fol. 1r.

[39] OSZK RNyT, App. H. 616, kitöltetlen könyvtárjegy az előtábla tükrén.

[40] Dézsi 1924, 33. *Posszesszorok jegyzéke,* 3.

munka[41] és Cicero Atticushoz írt leveleinek második aldina kiadása származik,[42] mely Apponyi szerint csak kis eltéréseket mutat az első, Móré Fülöp pécsi püspöknek dedikálthoz képest.[43] A két Archinto-gyűjteményből származó kiadványon túl az 1687-es török- és Thököly-ellenes birodalmi győzelmeket ünneplő kiadvány is a családhoz kötődik, mivel Carlo gróf apjának, Filippónak dedikálta a szerző, Carlo Manone.[44]

Dézsi említés nélkül hagyta, de az Albani-család híres könyvtára is több Apponyi-hungarika forrása,[45] erről Giovanni Francesco Albani, a későbbi XI. Kelemen pápa bélyegzője tanúskodik a család címerével és bíborosi kalappal. Az öt, Apponyi által megvásárolt kiadványból négy előtörténete tovább fejthető, amelyek Federico Cesi könyvtárából származnak. Cesi az Accademia dei Lincei alapító tagja volt, tulajdonosi bélyegzőjén is az akadémia nevét adó, éles látásáról híres hiúz szerepel. Bár Cesi és a tudományos társaság érdeklődése is elsősorban a természettudományokra irányult – 1611-től Galileo Galilei is az akadémia tagja volt –, a Cesitől származó négy Jan Gruter-féle versgyűjtemény egyszerre tanúsítja a hungarus személyek beágyazottságát a reneszánsz kultúrába és a humán- és természettudományos érdeklődés együttélésének lehetőségét. Az Albani-gyűjteményből származó ötödik kiadvány a pozsonyi Martin Schödel a Magyar Királyság történetével foglalkozó vizsganyomtatványa.[46]

Névtelen, de az íráskép és egyéb külső jegyek alapján magabiztosan összekapcsolható tulajdonosokat is azonosíthatunk az Apponyi-gyűjteményben. Öt, 1690 körül kiadott velencei röplapban például egyazon kéz történeti bejegyzései tűnnek fel. A Nándorfehérvárat pusztító 1686-os tűzvészről hírt adó jelentés címét például ezzel egészítette ki az azonosítatlan tulajdonos:[47]

---

[41] Galeotti Martii Narniensis *refvtatio obiectorvm in librvm de homine a Georgio Merula inchoat.,* Bononiae, Dominico Lapio, M.CCCC.LXXVI. GW M 21446, Apponyi 2004, no. 6. OSZK RNyT Inc. 967.

[42] M. T. Ciceronis *epistolarvm ad Atticvm, ad Brvtvm, ad Qvintvm fratrem libri XX nvper exacta recogniti cura,* Venetiis, in aedibvs Aldi et Andreae soceri, M.D.XXI. EDIT 16 CNCE 12213, Apponyi 2004, no. 146. OSZK RNyT, App. H. 146.

[43] M. T. Ciceronis *epistolarum ad Atticum, ad Brutum, ad Quintum fratrem libri XX,* Venetiis, in aedibus Aldi et Andreae soceri, MDXIII. EDIT 16 CNCE 12190, Apponyi 2004, no. 89.

[44] *L'Vngaria vendicata, o siano li felici svccessi, e gloriose vittorie riportate dall'armi imperiali sopra le ottomane, e ribelli nell'anno 1687 ... descritti dal dottor* Carlo Manone…, Milano, nelle stampe dell'Agnelli, M.DC.LXXXVIII. Apponyi 2004, no. 2312.

[45] *Posszesszorok jegyzéke,* 1.

[46] *Disquisitio historico-politica de Regno Hungariae, quam ... censurae subjicit auctor* Martinus Schödel…, Arcentorati, impensis Eberhardi Zetzneri, typis Johannis Reppl, anno 1629. RMK III. 1440; Apponyi 2004, no. 819. OSZK RNyT App. H. 819/1. péld.

[47] *Distinta relatione del grand'incendio seguito nella città di Belgrado li 20. del mese d'aprile...,* Venetia, per il Batti, M.DC.LXXVI. Apponyi 2004, no. 1256. OSZK RNyT, App. H. 1256, fol. [1]r. *Posszesszorok jegyzéke,* Azonosítatlan.

[Distinta relatione…], uenuta con uasello raguseo al giorno 14 maggio e posteriormente certificata con li auisi di Vienna esser il danno più considerabile"
[Világos jelentés…], amely egy raguzai hajón érkezett május 14-én, és később megerősítették a bécsi értesülésekkel is, hogy a kár jelentősebb.

Nándorfehérvár 1688-as keresztény megvívására (legalább) két évvel később jegyezte fel, hogy a törökök visszafoglalták:[48]

„Nouità, come la suddetta città di Belgrado fu ripresa da turchi a forza d'armi li 9 di ottobre 1690."
Újság, hogy Nándorfehérvár fent említett városát visszavették a törököktől a fegyverek erejével 1690. október 9-én.

A röplap végén pedig az 1688-as események kiegészítései olvasható:[49]

„*a 20 luglio 1688 fu resa dalli ottomani anco la città di Lippa, membro della Transilvania con 58 pezzi di canone e 2 mila schiaui et donato la libertà a 6 mila persone tra done e fanciuli con acquisto di molti animali e trecento cavalli*
12 luglio s'inposeso anco de Jlloch havendolo abandonato gli ottomani"
1688. július 20-án feladták az oszmánok Lippa városát is, amely Erdély része, 58 ágyúval és 2000 fogollyal, és szabadon bocsátottak 6000 embert, köztük nőket és gyermekeket, sok állat és 300 ló megszerzése mellett
július 12-én birtokba vették Szerémújlakot is, miután a törökök elhagyták.

Vidin 1689-es visszavétele után az ugyancsak 1690-es feladását jegyezte fel:[50]

„a 4 settembre 1690 lettere di questo giorno di Vienna portano come l'imperiali hanno reso la detta piazza alli ottomani"
Szeptember 4-én ezen a napon [kelt], bécsi levelek tudatják, hogy a császáriak feladták az említett erődöt az oszmánoknak.

---

[48] *Vera e distinta relazione dell'acquisto della gran città di Belgrado fatto a forza d'armi...,* Venetia, M.DC.LXXXVIII. Apponyi 2004, no. 1382. OSZK RNyT, App. H. 1382, fol. [1]r.

[49] OSZK RNyT, App. H. 1382, fol. [2]v.

[50] *Novissima e destinta relazione della segnalata vittoria ottenuta dall'armi imperiali … con l'acqvisto dell'importante piazza Widin…,* Avgvsta – Venezia, per il Prodocimo, 1689. Apponyi 2004, no. 1395. OSZK RNyT, App. H. 1395, fol. [1]r.

Az 1691-es szalánkeméni ütközetben szerzett zászlókról tudósító röplapon a császári főssereg sikere mellé Federico Veterani tábornok egyidejű eredményeit jegyezte fel:[51]

> *„Lettere di Vienna di 16 settembre raguagliano la morte sicura del primo visire, la presa de Lipa e Siclos fatta dalli cristiani agli ottomani che la morte de barbari assendono a più di 32 mila e che l'essercito turco non si ritrova più di 14 in 16 mila huomeni uniti e ricoverati dalla battaglia a Belgrado."*
> Bécsi, szeptember 16-i levelek beszámolnak a nagyvezír bizonyos haláláról, hogy a keresztények elfoglalták az oszmánoktól Lippát és *Siclost*[52] a barbárok halottainak száma meghaladja a harminckétezret, a török seregben pedig nem maradtak többen, mint tizennégy-tizenhatezer ember, akiket a csatából összegyűjtöttek és visszahívtak Nándorfehérvárra.

Valódi történetíróhoz illő magatartás a hírforrások kritikai érzékkel rögzítése, a kérészéletű röplapok megőrzése és utólagos kiegészítése, de hogy pontosan kihez, az továbbra is tisztázásra vár.

Giulio Ballino 1569-es városkép-gyűjteményének egyik Apponyi-példányában is számos itáliai népnyelvű kiegészítést, módosítást találunk a Vincenzo Pellegrini[53] szónokhoz intézett ajánlólevél körül:[54]

	Nyomtatott szöveg	Kéziratos módosítás(ok)
1	*quasi tutte le primarie città dell'Italia, anzi dell'Europa*	*1) quasi tutte le molte città e fortezze dell'Europa* *2) molte delle città primarie dell'Europa*
	Itália, sőt Európa szinte minden fontosabb városa	1) Európa szinte összes sok [!] városa és erőssége 2) Európa sok fontosabb városa

[51] *Nova vera e distinta relazione della dichiaratione delli stendardi presi nella battaglia seguita li 19 agosto 1691 ... sotto il comando del serenissimo prencipe Ludovico di Baden,* Vienna – Venezia, si vende dal Batti, 1691. Apponyi 2004, no. 1428. OSZK RNyT, App. H. 1428, fol. [2]v.

[52] Siklós vára már 1686-ban keresztény kézre került, talán Lugos torz alakja lehet.

[53] Pellegrini személye homályban marad, az olasz életrajzi lexikon 1562-ben született komponistát és 1575-ben született festőt tart nyilván ezen a néven. *Posszesszorok jegyzéke,* 63.

[54] *De' disegni delle piu illustri città et fortezze del mondo parte I, la quale ne contiene cinquanta ... raccolta da m.* Givlio Ballino, Vinegia, Bolognini Zaltieri, MDLXIX. EDIT 16 CNCE 4052. OSZK RNyT, App. H. 428a fol. [2]r–v.

Könyvszemle_2026_2_Könyv.indb 246 2026. 10. 05. 17:31:47

	Nyomtatott szöveg	Kéziratos módosítás(ok)
2	*Et, percioche si è tenuto per fermo, che questa nostra fatica debba essere abbracciata da' curiosi; l'habbiam di già quasi tutta fatta latina: accioche gli oltramontani anch'eßi la intendano; e, s'ella può recare vtile alcuno, ne peruegna anco a loro. Ne a questa meta si fermerà il corso del nostro studio: ma, trappassando piu oltre, si farà alla giornata il libro maggiore con altri disegni di città, e con altri discorsi, somiglianti a questi, ch'io appresento hora a V. Mag. a' quali, si come a questi, il celebratissimo nome suo, scritto loro in fronte, porgerà eterno honore. Resta, che non le spiaccia ciò, che hor per me le si porge: poscia che il suo mirabil giudicio ho io a stimar sopra ciò, si come intorno ad ogni altra cosa, assai piu, che quello di tutti gli altri piu stimati dal mondo. E perche non debbo io stimar lo assai piu di quello d'ogni altro se ogni altro sommamente lo stima?*	*Et percioche si è tenuto per fermo che questa nostra fatica debba esser da coloro abbracciata, a quali piace l'historia; l'habbiam di già rivolta in latino con intendimento di tosto publicarla in quella lingua, accioche gli oltramontani anch'essi la godano; e, s'ella può recare utile alcuno, ne pervegna anco a loro. Ne a questa meta si fermerà il corso del nostro studio, ma trappassando più oltre si aggiugneranno a questo altri somiglianti volumi. Intanto alla M. V. io porgo il presente: il qual desidero aßai che le piaccia, poscia che il suo mirabil giudicio stimo io sommamente. E perche non debb'io sommamente stimarlo se ogni altro sommamente lo stima?*
	És, mivel bizonyos, hogy ezt a fáradozásunkat a kíváncsiak fel fogják karolni, már szinte mind elkészítettük latinul is,[55] hogy a hegyeken [Alpokon] túliak is megértsék, és, ha valami hasznot tudnak belőle húzni, az ő javukra is váljon. Ennél a célnál sem fog megállni munkásságunk folyama, hanem tovább haladva napról napra növekedni fog a könyv más városképekkel és más ezekhez hasonló beszédekkel, amelyeket most Nagyságotoknak bemutatok, *amelyeknek – miként ezeknek is – örök dicsőséget fog hozni [Nagyságotok] az élükre írt, igen híres neve.* Egyszóval ne vesse meg, hogy én ezt most Nagyságotoknak nyújtom, mivel a csodálatos ítélőképességét mindenek felett értékelem, mint minden más dologban, sokkal többre, mint a világ nagyrabecsültjeinek ítélőképességét. És miért ne kellene sokkal többre becsülnöm minden másénál, ha mindenki más is a leginkább becsüli?	És, mivel bizonyos, hogy ezt a fáradozásunkat fel fogják karolni azok is, akik örömüket lelik a történelemben, már le is fordítottuk latinra azzal a szándékkal, hogy gyorsan azon a nyelven is közreadjuk, hogy a hegyeken túliak is élvezhessék, és, ha valami hasznot tudnak belőle húzni, az ő javukra is váljon. Ennél a célnál sem fog megállni munkásságunk folyama, hanem tovább haladva hasonló köteteket fogunk hozzátenni. Addig is Nagyságotoknak ajánlom ezt, erőst kívánom, hogy lelje benne örömét, mivel csodálatos ítélőképességét mindenek felett becsülöm. És miért ne kellene mindenek felett becsülnöm, ha mindenki más is mindenek felett becsüli?

[55] *Ciuitatum aliquot insigniorum [!], et locorum, magis munitorum exacta delineatio cum omnium, quae ad eorum historiam pertinent, breui enaratione. Disegni di alcune più illustri città, et fortezze del mondo; con una breue historia delle cose, a loro pertinenti, raccolta per m.* Giulio Ballino, Venetiis, Bolognini Zalterii formis, 1568. EDIT 16 CNCE 65195. (A címleírást közvetlenül a bibliográfiából másoltam, a kiadványt nem láttam.)

	Nyomtatott szöveg	Kéziratos módosítás(ok)
3	*dolcissimamente e sapientissimamente*	*dolcemente e sapientemente*
	igen édesen és bölcsen	édesen és bölcsen
4	*con verità si può dire che non maggior numero di persone già concorresse ad udire in Atene il facondo e dolce Pericle [...] che hor concorre a veder V. Mag.*	*con verità si può dire che non maggior numero di persone già concorse ad udire in Atene il facondo e dolce Pericle [...] che in questi nostri tempi concorre a veder V. Mag.*
	bizton állíthatjuk, hogy Athénban az ékesszóló és édes [hangú] Periklészt [a kihagyott részben további klasszikus szónokokat sorol fel] hallgatni sem gyűlhettek össze nagyobb számban, mint ahányan ma nagyságotokat látni gyűlnek össze	bizton állíthatjuk, hogy Athénban az ékesszóló és édes Periklészt hallgatni sem gyűltek össze nagyobb számban, mint ahányan napjainkban nagyságotokat látni gyűlnek össze
5	*ch'esce e può uscire*	*che esce*
	ami kijön és kijöhet	ami kijön
6	*con la vista possente dell'unica sua prudenza, & integrità*	*con la vista della sua prudenza, & integrità*
	[Nagyságotok] egyedülálló bölcsességre és feddhetetlenségre képes látásával	[Nagyságotok] bölcs és feddhetetlen látásával
7	*quanto indegno e mal atto*	*quanto mal atto*
	bármily méltatlan és alkalmatlan	bármily alkalmatlan

Talán nem túl nagy vakmerőség megkockáztatni, hogy ezeket a módosításokat Ballino végezte, hiszen a többnyire stiláris jellegű változtatások aligha származhatnak mástól. Az egyetlen érdemi változatás – amelyet a nyomtatott levélen a legsötétebb, legalaposabb satírozás, a 2-es részlet fordításában pedig a kurzivált kiemelés –, hogy Ballino a további kiadványainak dedikációját nem ígéri meg Pellegrininek. 1569-ben másodszor is megjelent a kiadvány,[56] és feltehetően a kedvező fogadtatás jele, hogy erre már rézmetszett díszcímlap került, a Pellegrinihez írt ajánlás viszont – ahogy a módosított levél is sugallja – elmaradt. Az itáliai antikva-bibliográfia (EDIT 16 CNCE) nem ismeri a mű további kiadásait.

A kéziratos bejegyzések, áthúzások, áthúzott bejegyzések és satírozások az ajánlólevél kinézetét teljesen elrontják, éles ellentétben az egyszerű, de elegáns kötéssel, amelynek tábláit aranynyomásos, egyszeres lénia-keretek, középen pedig arabeszkek díszítik; metszése szintén aranyozott.[57] Újabb esztétikai csavar, hogy az ajánlást tartalmazó levélnek a körülvágott könyvtest méretén túllógó,

[56] *De' disegni delle piv illvstri città et fortezze del mondo parte I, la quale ne contiene cinquanta ... raccolta da m.* Givlio Ballino, Venetiis, Bolognini Zalterii typis et formis, MDLXIX. EDIT 16 CNCE 4053; Apponyi 2004, no. 428. OSZK RNyT, App. H. 428.

[57] A kötés stílusa megegyezik a New York-i Musinsky Rare Books antikvárium honlapján elérhető Ausonius-összes (D. Magni Avsonii Bvrdigalensis poetae … *opera…,* Lvgdvni, apvd Ioan. Tornaesivm, M.D.LVIII.) kötésével, de az arabeszkek minimális mértékben eltérnek egymástól, nem ugyanazzal az eszközzel díszítették ezeket. Az Ausonius kiadás kötése viszont datált (1577), ez alapján az Apponyi-példány kötését is egykorúnak tekinthetjük. https://www.musinskyrarebooks.com/pages/books/4315/decimus-magnus-ausonius-ca-310-ca-395/opera

kézírásos bejegyzéseket hordozó részeit a könyvkötő meghagyta, csak visszahajtotta. A jelenséget magyarázná, ha ezt a példányt adta volna Ballino Pellegrininek, de erre nincs közvetlen bizonyíték. Az kétségtelen, hogy a könyvet beköttető személy a – mint láttuk, lényegében jelentéktelen – módosításoknak komoly figyelmet szentelt.

Csak ezt a néhány itáliai posszesszort áttekintve is több irányba lehetne folytatni a kutatást, és akkor az olyan különlegességekről még nem is esett szó, mint a Kolombusz Kristóf fiának, Fernando Colombo/Hernando Colón (1488–1539) könyvtárából származó röplapról.[58] Róla persze lehetne vitatkozni, hogy córdobai születése ellenére, genovai származású apjára tekintettel még itáliainak számít-e. Ugyanakkor érdemes megemlíteni, hogy különleges provenienciáját, melyet eddig kizárólag Apponyi Sándor feljegyzése támasztott alá, a *Hernando Colón's universal library – European culture and intellectual production at the dawn of the global world* című ERC projekt keretében feldolgozott katalógusok és további Colón-könyvek is bizonyítják.[59]

Utolsó utáni kitérőként a teljes állományt érintő autopszián alapuló vizsgálat egyik, talán szélesebb érdeklődésre számot tartó melléktermékét említeném meg: a tudós humanista Valentin Eck (1494–1557 után) kapcsolati hálójára kötnék egy újabb csomót.[60] Tőle – Apponyi Sándor bibliográfiája szerint – „Arsilt P. Gassari" kapta meg az *Ad proceres Hvngariae … exhortatio* egy példányát, amely ma az Apponyi-gyűjteményben található.[61] Az olaszos csengésű Gassari név azonosítási kísérlete során viszont nem itáliai posszesszor bukkant fel, hanem Achilles Pirminius Gasser (1505–1577) lindaui származású augsburgi történész, orvos, aki Sebastian Münster kozmográfiájának elkészítésében is közreműködött,[62] továbbá bécsi tanulmányai idején Wolfgang Laziusszal is szorosra fűzte a baráti szálakat.[63] Tehát a címlapon látható bejegyzés helyesen:

---

[58] *Sensuyuẽt les faictz du chien insaciable du sang chrestien, … Lempereur de Turquie … ap[res] quil avoit gaigne la bataille. Le XXVIII. iour du moys daoust... au pays Dungrie,* [Genève?, Wigand Köln?], Lan. M.D.XXVJ. Apponyi 2004, no. 1656. OSZK RNyT, App. H. 1656. *Posszesszorok jegyzéke,* 18.

[59] Például a kiadványban látható foltok a kimosott, Colón-könyvtárbeli jegyzékszámok helyére utalnak. A Colón-könyvtár egyik katalógusának függelékében *(Abecedarium B, Supplementum)* a 25r oldalon látható 13540-es jegyzékszámmal az incipit: *„Le huitiesme jour du moys de Septembre le", vö. „Le huytiesme four [!] du moys de Septembre le"* (OSZK RNyT, App. H. 1656, fol. a2r). A proveniencia megerősítését ezúton köszönöm a kutatást vezető Matilde Malaspinának! A kutatás ismertetése: https://doi.org/10.3030/101165261. (letöltve: 2026. 07. 07.)

[60] Róla legutóbb: Guitman 2011.

[61] *Ad proceres Hvngariae, qvo serenissimum … Ferdinandnm [!] Hungariae … regem … excipiant,* Valentini Ecchij Lendani Bartphensis reipublicae praefecti *exhortatio,* [Kraków, Hieronymus Vietor, 1527/1528]. Apponyi 2004, no. 192; RMK III. Pótlások, no. 5158. OSZK RNyT, App. H. 192.

[62] Gasser kéziratos bejegyzésének reprodukciójával együtt, amely alapján egyértelmű, hogy a bejegyzés tőle származik, ld.: Siegrist 1949, 27.

[63] Blendinger 1964.

„Sum Achill. P. Gassarj L[indaugensis] ex dono ipsius authoris 19. Maij 1531."
A lindaui Achilles P. Gasseré vagyok magának a szerzőnek az adományából, 1531. május 19.

Nem tudni, hogy Eck és Gasser hogyan ismerkedtek meg, de a szinte generációnyi korkülönbség ellenére – Gasser harmadik születésnapja környékén Eck már a lipcsei egyetemre járt[64] – lindaui származásuk minden bizonnyal elősegítette kapcsolatuk megalapozását.

Az elvégzett kutatásból világos, hogy a közvélemény, a közvetítők és a nyomtatványok kapcsolatát nem lesz egyszerű tisztázni. Ugyanis vagy az érdemi szellemi munka, a továbbgondolás nyomai hiányoznak gyakran a könyvekből, vagy a használók nevei. Ezzel együtt az azonosított kapcsolatok a gyűjtemény új nézőpontú, rendszeres kutatására bíztathatnak Itáliánál tágabb viszonylatban is.

Hivatkozott irodalom

AdPBo
Biblioteca digitale dell'Archiginnasio [di Bologna], Archivio dei Possessori http://badigit.comune.bologna.it/possessori/index.html (letöltve: 2026. 07. 07.)

AdPNa
Biblioteca Nazionale di Napoli, Possessori https://www.bnnonline.it/it/324/possessori (letöltve: 2026. 07. 07.)

AdPVe
Archivio dei Possessori [della Biblioteca Nazionale Marciana di Venezia] https://archiviopossessori.it/it (letöltve: 2026. 07. 07.)

Apponyi 2004.
Apponyi Sándor, *Hungarica, Ungarn betreffende im Auslande gedruckte Bücher und Flugschriften,* Bp., Országos Széchényi Könyvtár, 2004.

Attolini 2022.
Attolini, Alberto, *Intrigo internazionale a Modena. La causa di Crouy-Chanel contro Francesco V tra alta politica, nazionalismo e massoneria = Verbum. Analecta Neolatina,* 23(2022), 543–572.

Bertarelli – Prior 1902.
Bertarelli, Achille – Prior, David-Henry, *Gli ex libris italiani,* Milano, Ulrico Hoepli, 1902.

Blendinger 1964.
Blendinger, Friedrich, *Gasser (Gassarus), Achilles Pirminius = Neue Deutsche Biographie,* vol. 6, Berlin, Duncker & Humblot, 1964, 79. https://www.deutsche-biographie.de/gnd118689673.html#ndbcontent (letöltve: 2026. 07. 07.)

[64] Guitman 2011, 1245–1246.

Bongi 1871.
Bongi, Salvatore, *Catalogo dei codici manoscritti posseduti dal nobile signore conte Eugenio Minutoli Tegrimi,* Lucca, Giusti, 1971.
Catalogo degli Accademici
Catalogo degli Accademici (Accademia della Crusca), https://www.accademicidellacrusca.org/ (letöltve: 2026. 07. 07.)
Catalogo 1873.
Catalogo di una scelta biblioteca da vendere, Napoli, Tipografia A. Trani, 1873.
Catalogue 1863.
Catalogue d'une petite collection de livres rares et précieux, imprimés et manuscrits provenant de la bibliothèque de feu m. le comte Archinto de Milan..., Paris, L. Potier, 1863.
Catalogue 1892–1893.
Catalogue de la bibliothèque de feu m. le comte Jacques Manzoni ministre des finances de la République Romaine, I–III, Città di Castello, imprimerie de l'ètablissement S. Lapi, 1892–1893.
Catalogue 1894.
Catalogue de la bibliothèque de feu m. Benedetto Maglione de Naples, Paris, Ém. Paul – L. Huard et Guillemin, 1894.
Catholic Hierarchy
The Hierarchy of the Catholic Church. Current and historical information about its bishops and dioceses, 1996–. https://www.catholic-hierarchy.org/ (letöltve: 2026. 07. 10.)
Corradini 2004.
Corradini, Marco, *La tradizione e l'ingegno. Ariosto, Tasso, Marino e dintorni,* Novara, interlinea, 2004.
Csontosi 1891.
Csontosi János, *Két modenai Corvin-codex története: Első közlemény = Magyar Könyvszemle,* 16(1891), 81–116.
Dallari 1888.
Dallari, Umberto, *I rotuli dei lettori legisti e artisti dello studio bolognese dal 1384 al 1799*, vol. IV, Bologna, Regia tipografia dei fratelli Merlani, 1888.
Dalloul 2014.
Dalloul, Zaynab, *Bernardino Guerralda és a Mediciek történetének könyve = Magyar Könyvszemle,* 130(2014), 309–320.
DBI
D*izionario Biografico degli Italiani,* Istituto della Enciclopedia Italiana, Roma. https://www.treccani.it/biografico/ (letöltve: 2026. 07. 07.)
Dézsi 1924.
Dézsi Lajos, *Látogatás gróf Apponyi Sándornál = Magyar Bibliofil Szemle,* 1(1924), 28–36.

EDIT 16 CNCA
Censimento nazionale delle edizioni italiane del XVI secolo, Voci di autorità, Autori, Istituto Centrale per il Catalogo Unico, Roma. https://edit16.iccu.sbn.it/info-autori (letöltve: 2026. 07. 07.)
EDIT 16 CNCE
Censimento nazionale delle edizioni italiane del XVI secolo, Istituto Centrale per il Catalogo Unico, Roma. https://edit16.iccu.sbn.it/ (letöltve: 2026. 07. 07.)
EncIt
Enciclopedia Italiana, Istituto della Enciclopedia Italiana, Roma. https://www.treccani.it/enciclopedia/ (letöltve: 2026. 07. 07.)
Fazzini 2010.
Fazzini, Maria Cristina, *I libri di imprese e di emblemi nella Biblioteca del Seminario Vescovile di Padova (secoli XVI e XVII). Tesi di diploma,* Roma, Università degli Studi „La Sapienza", 2009/2010.
Gelli 1908.
Gelli, Jacopo, *3500 ex libris italiani,* Milano, Ulrico Hoepli, 1908.
Guitman 2011.
Guitman Barnabás, *Adalékok Eck Bálint életéhez = Századok,* 145(2011), 1245–1252.
GW
Gesamtkatalog der Wiegendrucke, Staatsbibliothek zu Berlin, Berlin. https://www.gesamtkatalogderwiegendrucke.de/ (letöltve: 2026. 07. 07.)
Köpeczi 1995.
Köpeczi Béla, *Az Apponyi-gyűjtemény történeti forrásértéke = Magyarország és Európa az Apponyi-gyűjtemény tükrében. Emlékülés és kiállítás Apponyi Sándor születésének 150. évfordulója alkalmából,* szerk. W. Salgó Ágnes, Bp., Országos Széchényi Könyvtár, 1995, 11–15.
L'Italia unita e la sua Biblioteca 2011.
1861/2011: l'Italia unita e la sua Biblioteca, Catalogo della Mostra tenuta a Firenze nel 2011-2012, Firenze, Polistampa, 2011.
Manoscritti 2021.
Manoscritti miniati della Biblioteca Nazionale di Napoli, I. Italia, secoli XIII-XIV, ed. Teresa D'Urso et al., Roma, Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato, 2021.
M*anus Online*
M*anus Online. Manoscritti delle biblioteche italiane.* https://manus.iccu.sbn.it/ (letöltve: 2026. 07. 10.)
Marchetti 1875.
[Marchetti, Giovanni], *La parte migliore de' miei libri,* Torino, tipografia di Vincenzo Bona, 1875.
Menziani 2022.
Menziani, Alberto, *Le relazioni di carattere militare tra la Casa d'Austria-Este e l'Ungheria nel secolo XIX. Prime note di ricerca = Verbum. Analecta Neolatina,* 23(2022), 501–512.

Milano 2002.
Milano, Ernesto, *I codici corviniani conservati nelle biblioteche italiane = Nel segno del corvo: libri e miniature della biblioteca di Mattia Corvino re d'Ungheria (1443-1490)*, ed. Nicola Bono, Modena, Il Bulino, 2002, 65–94.
F. Molnár 2016.
F. Molnár Mónika, *Olasz hadi írók és generálisok Bécs és Isztambul között. L. F. Marsigli és kortársai,* Bp., reciti, 2016.
Oross 2019.
Oross András, *Európa géniusza. Savoyai Eugén élete és kora, 1663–1736,* Pécs–Budapest, Kronosz–MTT, 2019.
POP
Provenance Online Project. https://flic.kr/ps/TKhTV (letöltve: 2026. 07. 08.)
Righi Guerzoni 2022.
Righi Guerzoni, Lidia, *L'Ungheria nelle memorie di primo Ottocento del conte modenese Luigi Forni = Verbum. Analecta Neolatina,* 23(2022), 527–542. https://doi.org/10.5465/AMBPP.2022.15683abstract
Roncuzzi Roversi-Monaco 1998.
Roncuzzi Roversi-Monaco, Valeria, *Ex libris, timbri e scritte di possesso di alcune librerie private bolognesi entrate a far parte della Biblioteca dell'Archiginnasio = L'Archiginnasio. Bollettino della Biblioteca Comunale di Bologna, XCIII*(1998), 33–175.
RMK III.
Szabó Károly, Hellebrant Árpád, *Régi magyar könyvtár. III-dik kötet,* Bp., M. Tud. Akadémia könyvkiadó hivatala, 1896.
RMK III. Pótlások
Régi magyar könyvtár III-dik kötet … írták Szabó Károly és Hellebrant Árpád, *Pótlások, kiegészítések, javítások,* Bp., Országos Széchényi Könyvtár, 1990–1996.
Sassi 1961.
Sassi, Romualdo, *Le chiese di Fabriano,* Fabriano, Arti Grafiche Gentile, 1961.
Saviotti 2018.
Saviotti, Stefano, *Relazione storica sul complesso ex-salesiani,* [2018]. https://www.faventiasales.it/wp-content/uploads/2018/06/relazione-storica-sul-complesso-ex-salesiani-Stefano-Saviotti.pdf. (letöltve: 2026. 07. 07.)
Siegrist 1949.
Siegrist, Werner, *A Map of Allgäu, 1534 = Imago Mundi,* 6(1949), 27–30.
Tóth 2024.
Tóth Anna Judit, *L. F. Marsigli Danubiusának kiadástörténete és magyarországi recepciója = Marsigli és kortársai. Tanulmányok a magyarországi barokk tudománytörténetről és történetírásról,* szerk. Fehér Bence, Tóth, Anna Judit, Bp., Magyarságkutató Intézet, 2024, 175–192. https://doi.org/10.53644/MKI.MAKO.2024.8 (letöltve: 2026. 07. 07.)
Túri 2026.
Túri Klaudia, *Betekintés Apponyi Sándor modern könyvtárába = Magyar Könyvszemle,* 142(2026), 179–192. https://doi.org/10.17167/mksz.2026.2.179-192

Végh 1925.
Végh Gyula, *Rariora et curiosa gróf Apponyi Sándor gyűjteményéből,* Bp., Magyar Bibliophil Társaság, 1925.
Vian 2018.
Vian, Paolo, *„Pel buon andamento" della Biblioteca Vaticana: documenti relativi a Pio Martinucci, secondo (1850-1876) e primo custode (1876-1880),* Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, 2018.
Viskolcz 2026.
Viskolcz Noémi, *Jacques Rosenthal müncheni antikvárius és Apponyi Sándor = Magyar Könyvszemle* 142(2026), 138–153. https://doi.org/10.17167/mksz.2026.2.138-153

Posszesszorok jegyzéke

A 2025-ös Borsa-műhelykonferencián tartott előadásomban Apponyi Sándor *Hungarica*-gyűjteményre koncentráltam, a feltárt posszesszorok könyvállományának minél teljesebb megismerése végett a függelékként közölt jegyzékbe a Rariora-gyűjtemény itáliai posszesszorait is felvettem.

Az intézmények, rendházak stb. földrajzi elhelyezkedésük (település) szerint kerültek betűrendbe sorolásra. Az egykori tulajdonosok rövid ismertetését bibliográfia követi; majd az ex librisek és/vagy bélyegzők leírása; a tulajdonoshoz tartozó könyvek jelzetei (az őrzési hely minden esetben OSZK RNyT) a tulajdonjegy feltüntetésével; végül a könyvek korábbi és későbbi tulajdonosaira vonatkozó megjegyzések utalásokkal a jegyzékben található más posszesszorokra. A tulajdonjegyek jelzései:

(b) – bélyegző
(bibl) – csak szakirodalmi adat
(d) – a könyv belső, egyedi díszítése, pl. címer
(exl) – ex libris (kolligátum esetén az összes tagnál feltüntetve)
(k) – kötés
(koll) – az adott tulajdonoshoz tartozó könyvvel egybekötve (például a tulajdonbélyegző csak a kolligátum első tagján szerepel)
(ms) – kéziratos bejegyzés, átírásuk az OSZK online katalógusában

Az azonosítatlan, de feltehetően itáliai posszesszorokat a jegyzék végén közlöm.

1. Albani család (17–18. sz.)

A *Bibliotheca Albanát* több generáció is gyarapította, a bíborosi kalappal kiegészített címeres bélyegzőt egyaránt használhatta Giovanni Francesco (1649–1721, XI. Kelemen néven pápa 1700–1721, lásd: *CLEMENTE XI, papa* = DBI) és Alessandro Albani (1692–1779, lásd: *ALBANI, Alessandro* = DBI) bíboros. A kiadványok megjelenési ideje alapján bármelyikük lehetett a beszerző.

Albani = AdPBo; *Albani <famiglia>* = AdPNa; *Bibliotheca Albana* = AdPVe.

B·A (ovális tulajdonbélyegző címerrel és monogrammal, 2 × 1,8 cm)

App. H. 819/1. példa (b), 2596 (b), 2597 (b), 2600 (b), 2604 (b); Ant. 3342[65] (b).
Az App. H. 2596–2604 jelzetű könyvek *Federico* Cesi könyvtárából származnak.

2. Mark Sittich Altemps (1533–1595)

A tiroli származású Altemps bíboros IV. Piusz pápa egyik *neposa,* aki katonai tevékenysége után lépett egyházi pályára. 1568-ban szerezte meg a ma is az Altemps nevet viselő római palotát, ahol könyvtárat rendezett be (*ALTEMPS, Marco Sittico* = DBI). Gyűjteményének gondozását unokaöccse, Giovanni Angelo Altemps folytatta (*ALTEMPS, Giovanni Angelo* = DBI), majd 1740-ben a könyvtárat az apostoli könyvtárba olvasztották.

Biblioteca Altempsiana = AdPVe.
App. H. 1582 (ms), 1885 (ms), 1926 (ms), 2023 (bibl), 2569 (ms); Ant. 4561[66] (ms).
Ant. 2569 kötésén Roma, *Biblioteca Apostolica Vaticana* bejegyzése látható.

3. Carlo Archinto (1670–1732)

Milánói nemes, természettudós, magánkönyvtárát Filippo Argelati rendezte és katalogizálta, amelyet 1863-ban árverésre bocsátottak.

Archinto, Carlo = AdPVe; ARCHINTO, *Carlo* = DBI; Bertarelli – Prior 1902, 74; C*atalogue* 1863.
ARCHINTEA LAVS (nyolcszögletes, címeres ex libris, 7,6 × 6,1 cm)
Inc. 967[67] (exl, ms); App. H. 146 (bibl).

4. Luigi Arrigoni (1853–1886)

Ismert milánói bibliofil, antikvárius.

Arrigóni, Luigi = EncIt.
LUIGI ARRIGONI | Libreria Antiquaria | MILANO (könyvkereskedői jegy kettős léniakeretben, 1,4 × 2,8 cm)
Inc. 768 (1–6)[68] (exl).

5. Ferdinando Balbo (18–19. sz.)

Piemonti nemes. Valószínűleg Giacomo Manzoni jegyezte be a nevét egyik könyvébe a beszerzés forrásaként. A könyvre vonatkozó információkon túl Manzoni feljegyezte testvére, Cesare – a Risorgimento kiemelkedő államférfija – és apja, Prospero nevét is.

Ant. 5323[69] (ms).
A könyv G*iacomo* Manzoni birtokába került.

---

[65] Végh 1925, no. 279.
[66] Végh 1925, no. 167.
[67] Apponyi 2004, no. 6.
[68] Végh 1925, no. 20, 27, 28, 34, 35, 48.
[69] Végh 1925, no. 187.

6. Ferdinando Benini (†1888)
Faenzai könyvkereskedő, aki a helyi szalézi közösségre hagyta üzletét.
Saviotti 2018, 11–12.
FERDINANDO BENINI | Venditore e Legatore di Libri | in Faenza sott l'Albergo del-|la Corona con assortimento di | carta di Francia e dello Stato. (könyvkereskedői jegy nyomdai cifrákból álló, négyszögletes keretben, 2,8 × 4,5 cm)
Inc. 332b[70] (exl).

7. Bologna, Biblioteca Comunale dell'Archiginnasio (1801-től)
A Ciszpadániai Köztársaság Reno-folyó menti önkormányzata (Dipartimento del Reno) 1801-ben rendelte el a napóleoni időkben szekularizált könyvek összegyűjtését. Ezek azonosítására szolgált 1837-1838-ig az alább leírt bélyegző. Ekkor az állományt más gyűjteményekkel egyesítve és az Archiginnasio épületébe költöztetve hozták létre Bologna városi könyvtárát.
Roncuzzi Roversi-Monaco 1998, 42–43. A könyvtár honlapja: https://www.archiginnasio.it/ (letöltve: 2026. 07. 09.)
BIBLIOTECA | COMUNITATIVA | DI BOLOGNA (ovális tulajdonbélyegző egyszerű keretben, 1,7 × 3,3 cm)
App. H. 515 (exl).
A tulajdonbélyegző mellett kisebb bélyegző: *DUPLICATO 1890.*

8. Bologna, Congregazione dell'Oratorio di San Filippo Neri (1621–1798, 1816–1866)
A Santa Maria di Galliera templom mellett működő papi közösség.
Congregazione dell'Oratorio di San Filippo Neri – Bologna = AdPBo
EX CONGR. ORAT. S. PHILIPPI NERII BONONIAE. (tulajdonbélyegző emblémával, 3,4 × 3,1 cm)
App. H. 594 (b), 1137/2. péld. (b).
App. H. 1137/2. péld. további tulajdonosa *Domenico* Zannoni.

9. Boncompagni család (16–18. sz.)
Umbriai származású, később Bolognában megtelepedett nemesi família, a családi címert ábrázoló bélyegzőkön túl egyes kötéseken (App. H. 1823, 1835, Ant. 3335, 3344) felismerhető Giacomo Boncompagni (1548–1612), a későbbi XIII. Gergely pápa természetes fiának címere (*Boncompagni, Giacomo* = AdPBo; *BONCOMPAGNI, Giacomo* = DBI; Roncuzzi Roversi-Monaco 1998, no. 1.).
Boncompagni = AdPBo; *Boncompagni <famiglia>* = AdPVe; B*oncompagni* = EncIt.
Heraldikus (sárkányt ábrázoló címer két oldalt pálmalevelekkel, koronával) tulajdonbélyegző, 2,7 × 2,3 cm.

[70] Apponyi 2004, no. 29.

Inc. 137[71] (b, k); App. H. 593 (k), 1823 (b, k), 1835 (b, k), 1853 (b), 1855 (b), 1954 (b), 2740 (b); App. R. 304a (b), 304a (2) (koll), 343 (b); Ant. 3317[72] (b), 3320 (1)[73] (b), 3320 (2)[74] (koll), 3324[75] (b), 3331[76] (b), 3335[77] (b, k), 3344[78] (b, k), 5308 (b), 5338 (b).

10. Marcantonio Borghese (1814–1886)

Római arisztokrata, műgyűjtő, Apponyi Sándor sógorának apja (Túri 2026, 183–185.).

EX LIBRIS M. A. PRINCIPIS BVRGHESII (címeres ex libris fehér papírra nyomva,[79] 7,8 × 8,3 cm)

Borghese, Marcantonio = AdPVe; *BORGHESE, Marcantonio* = DBI; Gelli 1908, 66–67.

Inc. 1158 (exl); App. H. 149 (exl), 679 (exl), 793 (exl), 1188 (exl), Ant. 1261[80] (exl), 3253[81] (exl), 3255[82] (exl).

11. Giovanni Battista Borsari (19. sz.)

Az Este-adminisztráció közelebbről nem azonosított tisztviselője.

DOTT·G·BATT·BORSARI | CENSORE | STATI·ESTENSI (kerek tulajdonbélyegző címerrel, átmérő: 2,9 cm)

App. H. 616 (b).

A könyv a Finale Marina, *Congregazione del Santissimo Redentore* kolostoré volt korábban.

12. Pietro Buoninsegni (18–19. sz.)

Sienai könyvgyűjtő, 1802 és 1814-ből ismertek ex librisei.

Bertarelli – Prior 1902, 124; Gelli 1908, 78.

BIBLIOTHECAE | PETRI BUONINSEGNI | SENIS 1814 (négyszögletes ex libris cifrákból álló keretben, 2,5 × 3,5 cm)

App. H. 1761 (exl).

---

[71] Apponyi 2004, no. 1552.

[72] Végh 1925, no. 231.

[73] Végh 1925, no. 235.

[74] Végh 1925, no. 226.

[75] Végh 1925, no. 242.

[76] Végh 1925, no. 259.

[77] Végh 1925, no. 264, 265. Az itáliai antikva-bibliográfia már egy kiadványként rögzíti a kiadvány(oka)t: EDIT 16 CNCE 26086.

[78] Végh 1925, no. 284.

[79] Az 1892–1893-ban elárverezett gyűjtemény darabjait ezzel az 1891-ben újranyomott ex librisszel jelölték meg. Az egykori tulajdonos zöld papírra nyomott könyvjegyet használt, lásd: Gelli 1908, 66–67.

[80] Végh 1925, no. 136.

[81] Végh 1925, no. 113.

[82] Végh 1925, no. 118.

13. Vincenzo Camuccini (1771–1844)
Római neoklasszicista festő.
CAMUCCINI (ovális, címeres tulajdonbélyegző 3,8 × 2,7 cm)
Inc. 206[83] (b).
A könyv a Fabriano, S*anctissima Annuntiata* kolostoré volt korábban.

14. Francesco Maria Cardelli (1715–1778)
Alessandro Gregorio Capponi (anyai nagyapja) könyvtárának örököse, szenvedélyes gyűjtő, közel 4000 darabos kollekcióval.
AdpNa; POP.
EX BIBLIOT: COM: FR: M: CARDELLI ROM. (ovális, címeres tulajdonbélyegző a címlap
rectóján, 2,1 × 1,8 cm)
App. H. 1950 (b).
Az előzéklapon könyvkereskedői bélyegző: KUBASTA & VOIGT | Antiquariat | Wien, I. Sonnenfelsgasse 15.

15. Libreria Cecchi (19–20. sz.)
Firenzei könyvkereskedés.
LIBRERIA CECCHI | FIRENZE | 16. Piazza del Duomo, 22 (könyvkereskedői jegy, 1,4 × 3,9 cm)
App. H. 1018 (exl).
A könyvben azonosítatlan posszesszorbejegyzés található.

16. Federico Cesi (1585–1630)
Umbriai-római származású nemesi család tagja, természettudós (a teleszkóp szó megalkotója), számos tudományos mű mecénása, szerzője, az Accademia dei Lincei egyik alapítója.
Cesi, Federico = AdPNa, *Cesi, Federico* = AdPVe, CESI, F*ederico* = DBI, *Cèsi, Federico, detto il Linceo* = EncIt.
EX·BIBLIOTH·LYNCAEA·FEDERICI·CAESII·L·P·MARCH·MONT·CAELII (ovális tulajdonbélyegző körirattal és emblémával, 2,2 × 2,9 cm)
App. H. 2596 (b, k), 2597 (b, k), 2600 (b, k), 2604 (b, k).
Ezek a könyvek később az Albani *család* könyvtárába kerültek.

17. Città della Pieve, Chiesa di S. Agostino (13. sz. –1904)
Ágoston-rendi szerzetesi közösség temploma és könyvtára Umbriában.[84]
App. H. 1601. (ms)

[83] Apponyi 2004, no. 1542.
[84] *Chiesa di S. Agostino di Città della Pieve = Associazione Storico-Culturale S. Agostino.* https://www.cassiciaco.it/navigazione/monachesimo/chiese/italia/umbria/citta_pieve.html (letöltve: 2026. 07. 08.)

A könyv korábban azonosítatlan tulajdonában volt, Apponyi Sándor *Leo S.* Olschki antikváriusnál szerezte meg.

18. Hernando Colón (1488–1539)

Kolombusz Kristóf felfedező második természetes fia már Córdobában született, spanyol anyától. Geográfus, közel tizenötezer példányos könyvtárat halmozott fel.

Biblioteca Colombina = AdPVe; *COLOMBO, Fernando* = DBI.

App. H. 1656 (bibl).

A mohácsi csatáról szóló röplapot Jérôme Pichon (1812–1896) több Colón gyűjteményébe tartozó darabbal együtt szerezte meg, halála után jutott Apponyi Sándor birtokába.[85]

19. Colonna (család)

Római nemesi család. Bíborosi ranggal végződő egyházi karriert befutó tagjuk, Marcantonio (1523–1597) a tiltott könyvek jegyzékének összeállításáért felelt (1587), majd az apostoli könyvtár prefektusa lett (1591).

Colonna = AdPNa; C*olonna, Marcantonio* = AdPVe.

LIBRARIA COLONNA (ovális tulajdonbélyegző heraldikus motívummal, 2,9 × 2,8 cm)

Ant. 3258[86] (b).

20. Taddeo Donnola (fl. 1643)

Szerzői ajándékpéldány ismeretlen kedvezményezett részére.

App. R. 354 (ms).

21. Berardo Eroli (1409–1479)

Narniból származó püspök (Spoleto 1448–1474), bíboros (1460-tól).

EROLI, Berardo = DBI, Apponyi 2004, no. 1.

Inc. 89[87] (d).

A kötet később a Narni, *San Girolamo* birtokába került, Apponyi Sándor pedig *Leo S.* Olschki kereskedésén keresztül jutott hozzá.

22. Fabriano, Sanctissima Annuntiata (1491–1820)

Obszerváns ferences kolostor és templom.[88]

Inc. 206[89] (ms).

A könyv később *Vincenzo* Camuccini birtokába került.

---

[85] Apponyi 2004, no. 1656.

[86] Végh 1925, no. 122.

[87] Apponyi 2004, no. 1.

[88] Sassi 1961, passim.

[89] Apponyi 2004, no. 1542.

23. Finale Marina, Congregazione del Santissimo Redentore (1820 körül)
A redemptorista rend egyik ligúriai házának könyvtára.
Bertarelli – Prior 1902, 189.
CONG. SS. RED. FINARII | Class. … Locul. … | Sect. … Num. … (négyszögletes könyvtárjegy egyszerű keretben, 3,1 × 7,6 cm)
App. H. 616 (exl).
A könyv később *Giovanni Battista* Borsari birtokába került.

24. Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze (1747-től)
Antonio Magliabechi (†1714), a toszkán nagyherceg könyvtárosa magángyűjteményét Firenze városára hagyta, amely 1747 óta áll az olvasók rendelkezésére. A firenzei nemzeti könyvtár „központi" intézményként a római mellett kötelespéldány-joggal rendelkezik. Az alább leírt bélyegzőt 1815-ig használták (POP).
L'Italia unita e la sua Biblioteca 2011.
BIBLIOTH. PVB. FLORENTINAE (kerek tulajdonbélyegző középen liliommal, átmérő: 2,8 cm)
Inc. 969[90] (b).

25. Firenze, Convento di San Marco (15. sz.-tól)
Művészettörténetileg is kiemelkedő jelentőségű domonkos kolostor.
Convento di San Marco <Firenze> = AdPVe
App. H. 1649 (ms).
További birtokosa azonosítatlan.

26. Firenze, Santa Maria Novella (13. sz.-tól)
Domonkos alapítású, jelentős firenzei templom.
BIBLIOTEC: SE. ME. NOVELLE (ovális, címeres tulajdonbélyegző, 3 × 2,8 cm)
App. R. 300 (b).
A könyv később *Giacomo* Manzoni birtokába került.

27. Marco Foscarini (1696–1763)
Velencei dózse, költő. Címerét Apponyi Sándor azonosította a könyve kötésén.
Foscarini, Marco = AdPBo; *Foscarini, Marco* = AdPVe; *FOSCARINI, Marco* = DBI.
App. H. 2346/1. példány (k).

28. Giovanni Galvani (1806–1873)
Modenai hivatalnok, korai érdeklődést mutatott a trubadúrköltészet és a filológia iránt. 1832-től az Este-könyvtár könyvtárosa, 1838-tól helyettes könyvtárnoka, az Este-adminisztráció cenzora, nyomdásza. 1848 után Reggio kormányzójaként a Habsburgok által visszahelyezett kormányzat legfőbb képviselője, 1859-ig aktív a politikában, utána haláláig csak kutatott.
GALVANI, Giovanni = DBI.

[90] Apponyi 2004, no. 34.

App. H. 426 (ms).
A könyv korábban *Ottavio* Greco birtokában volt.

29. Francesco Gavassini (18. sz.)
Ferrarai államférfi, 1771 és 1773 között a város polgármestere *(Giudice dei Savi). CNMN0000012476 = Manus Online.*
App. H. 1504/1. tom. (ms), 1504/2. tom. (ms).

30. Pierfrancesco Giambullari (1495–1555)
Firenzei humanista, nyelvész, a Biblioteca Laurenziana őre.
Giambullari, Pierfrancesco = EncIt.
Ant. 5316[91] (ms).

31. Camillo Grassi (fl. 1831)
Bolognai nemes.
Grassi, Camillo = AdPBo; *Grassi, Camillo* = AdPVe; Bertarelli – Prior 1902, 215–217, Gelli 1908, 204; Roncuzzi Roversi-Monaco 1998, no. 20.
Ex Libris Comitis Camilli de Grassis | Ex alto (címeres ex libris, 6,4 × 5,8 cm)
App. H. 1698 (exl), 2484 (exl).

32. Ottavio Greco (1744–1811)
Mirandolai gróf, európai utazásai után művészettörténeti tanulmányainak szentelte magát és a családi érme- és könyvgyűjteményt gondozta, utóbbit jelentős mértékben gazdagította.
Greco, Ottavio = AdPBo; *Greco, Ottavio* = AdPVe.
C O G (tulajdonbélyegző monogrammal, 3,6 × 2,9 cm)
App. H. 426 (b).
A könyv később *Giovanni* Galvani birtokába került.

33. Gubbio, Convento di San Girolamo (14. sz.-tól)
Középkori alapítású ferences kolostor.[92]
App. H. 1884 (ms).

34. Giovanni Guizzetti (18. sz.)
A ‚Guizzetti testvérek, az egykori Giammaria utódai' értelmű könyvjegy tulajdonosát a szakirodalom a 18. századi velencei olajkereskedő személyében, Giovanni Guizzettiben azonosította.
Guizzetti <fratelli> = AdPVe; Bertarelli – Prior 1902, 219, Gelli 1908, 210.

[91] Végh 1925, no. 176.
[92] *Chiesa di San Girolamo <Gubbio> = Le chiese delle diocesi italiane,* 2023. https://chieseitaliane.chiesacattolica.it/chieseitaliane/schedacc.jsp?sercd=36003&sinteticabool=true&pref=cs (letöltve: 2026. 07. 10.)

Fratelli Guizzetti | qm | Giammaria (négyszögletes ex libris ornamentális keretben, 3,7 × 4,3 cm)
App. H. 268 (exl).

35. Paolo Jolchi (fl. 1755)
Ferrarai orgonista.
App. H. 2016 (ms).

36. Bassiano Landi († 1563 k.)
Piacenzai származású padovai orvosdoktor.
EDIT 16 CNCA 7365
App. H. 310 (ms).

37. Hyppolitus de Lucarellis (15–16. sz.)
Umbriai ágostonos szerzetes.
App. H. 1601 (ms).
Lásd még: Città della Pieve, *Chiesa di S. Agostino, Leo S.* Olschki.

38. Biblioteca statale di Lucca (1794-től)
A toszkán város állami könyvtárát 1794-ben alapították.
Honlapja: https://www.bibliotecastatalelucca.cultura.gov.it (letöltve: 2026. 07. 10.)
R. BIBLIOTECA PUB. DI LUCCA (kerek tulajdonbélyegző, átmérő: 1,9 cm)
App. H. 1137/1. péld. (b), 2239 (b).
Mindkét kötetben duplumbélyegző: DOPPIO | BIBLIOTECA GOVERNATIVA | CEDUTO | LUCCA.

39. Bartolomeo Lupari (16–17. sz.)
Posszesszorbejegyzése szerint luccai, azonos nevek a megjelölt időkörben több bolognai iratban is felbukkannak.
App. H. 258 (ms).

40. Benedetto Maglione (1841–1892)
Nápolyi zenész, műgyűjtő. Könyvtárát Párizsban, 1894-ben bocsátották árverésre.
MAGLIONE, Benedetto = EncIt; *Catalogue* 1894.
Inc. 740[93] (bibl).

41. Giuseppe de Maltraversi (17. sz.)
Casalmaggiorei nemes, egy teológiai témájú költemény és egy helytörténeti mű szerzője.
Corradini 2004, 202–206.
Ant. 6661 (ms).[94]

[93] Apponyi 2004, no. 21.
[94] Apponyi Sándor modern könyvtárában őrizte, az előtábla tükrén a lengyeli ex libris.

42. Prospero Mandosio (1643–1724)
Umbriai eredetű nemesi család leszármazottja, történész, drámairó.
MANDOSIO, Prospero = DBI.
App. H. 1329 (ms).

43. Giacomo Manzoni (1816–1889)
Romagnai származású politikus, bibliofil. Harmincezer kötetes gyűjteményét halála után több árverésen adták el.
Manzoni, Giacomo = AdPVe; Bertarelli – Prior 1902, 241; *Catalogue* 1892–1893.
EX | LIBRIS | JACOBJ | MANZONI (két egymást részben fedő körbe rendezett ex libris, balra a szöveg, jobbra címer, 0,9 × 1,6 cm)

Catalogue 1892–1893	Apponyi 2004	Jelzet	Lásd még:
1174	98	App. H. 98 (exl)	
2214	115	App. H. 115/1. péld. (exl)	
2190	151	App. H. 151 (bibl)	
?	157	App. H. 157 (bibl)	
5530	181	App. H. 181 (bibl)	
2521	621	App. H. 621 (exl)	
3187	690	App. H. 690 (exl)	
2218	716	App. H. 716 (exl)	azonosítatlan
1461	1390	App. H. 1390 (exl)	azonosítatlan
?	1676	App. H. 151 (2) (koll)	
Catalogue 1892–1893	Végh 1925	Jelzet	Lásd még:
3585	12	Inc. 860 (exl)	*Eugenio Minutoli-Tegrimi*
?	84	Ant. 3228 (exl)	
2884	105	Ant. 3247 (exl)	azonosítatlan
?	121	Ant. 5306 (exl)	
5423	162	Ant. 5313 (exl)	
3156	177	Ant. 3292 (exl)	
3411	180	Ant. 5318 (exl)	
2353	187	Ant. 5323 (exl)	Ferdinando Balbo
2000	193	Ant. 5325[95] (exl)	
2033	217	Ant. 3308 (ms)	
3407	247	Ant. 3327 (exl)	
2339	248	Ant. 3328 (exl)	
6823	272	Ant. 5349 (exl)	
?	277	Ant. 5352 (exl)	azonosítatlan

[95] Az előzéklapon bejegyzés: *Donum […] D. E. D. Harley Dec. 1720;* a címlap versóján: *Wm. Thomas.*

Catalogue 1892–1893	Végh 1925	Jelzet	Lásd még:
3356	300	App. R. 300 (exl)	Firenze, *Santa Maria Novella*
2120	323	App. R. 323 (exl)	

44. Giovanni Marchetti (1817–1876)

Piemonti államférfi, gazdag könyvtárának megszerkesztette a katalógusát. Gyűjteményét halálának évében Londonban árverezték el.

POP, Marchetti 1875; Gelli 1908, 241.

CONSTANTIA ET LABORE (színes, aranyozott ex libris, 6,4 × 4,7 cm)

Marchetti 1875	Apponyi 2004	Jelzet	Lásd még:
II, 63	683	App. H. 683 (exl)	
IV, 60	801	App. H. 801 (exl)	azonosítatlan
VI, 135	1712	App. H. 1712 (exl)	azonosítatlan
VI, 135	2541	App. H. 1712 (2) (exl)	
Marchetti 1875	Végh 1925	Jelzet	Lásd még:
VI, 177	219	Ant. 3310 (1)	azonosítatlan
VI, 91[96]	220	Ant. 3310 (2)	

45. della Marra család

Nápoly ősi, nemesi családjainak egyike. Placido della Marra (ca. 1560–1620) bíboros, pápai nuncius a német-római császárnál (*DE MARRA, Placido* = DBI). A könyvben elhelyezett bejegyzés szerint a Mátyás német-római császárnak felajánlott példányt kapta meg tőle, majd átadta bátyjának, Ferrante della Marrának (16–17. sz.), Guardia első hercegének (*DELLA MARRA, Ferrante* = DBI).

App. H. 2603 (ms[97]).

[96] A címleírás egyezik, a kötésé nem.

[97] Mivel a bejegyzés meghaladja egy katalógustétel kereteit, a szövegét itt közlöm: *Questo libro, che si presuppone che l'autore facesse unicamente stampare per presentarlo all'imperatore Mattia, venne in questa maniera in mano di monsignor Placido della Marra, vescouo di Melfi: Si ritrouaua egli nuntio di papa Paolo V^o^ a sua maestà cesarea et essendo andato vn giorno all'audienza, lo vidde egli su la boffetta, doue s'appoggiaua l'imperatore, il quale hauendosi accorto ch'il nuntio vi haueua affisso gli occhi, li disse: „Monsignor nuntio, vostra signoria mira il libro della nostra genealogia. Ne fu presentato hier mattina dall'autore e già l'habbiamo letto tutto et hauemo ritruouato che due rami della casa nostra di Austria sono in Napoli." Et aprendo il libro e ritruouando sua maestà †il ca†pitolo lesse che i rami vsciti dalla medesima casa Frangipane, come quel d'Austria, erano gli Aquini, e quei della Tolfa. Sorrise monsignore e l'imperatore li disse: „Poichè monsignor nuntio ride, non deue esser forse vero quel che l'autore dice?" Rispose monsignor nuntio: „Rido, signor cor.a non per sospetto alcuno della fede dell'autore, ma ben per la mia vanagloria, poichè ho in Napoli dui fratelli ammogliati e le loro mogli sono di queste due case." Mostrò l'im-*

Kötésén az aranynyomásos címer azonosítatlan.

46. Luigi Ferdinando Marsigli (1658–1730)
Polihisztor és katona, a keleti kéziratairól készült katalógust ajándékozta ismeretlen kedvezményezett részére.
F. Molnár 2016, Tóth 2024.
App. H. 2796 (ms).

47. Piero Martini (fl. 1684–1692)
Az Accademia della Crusca tagja.
Martini, Piero <menz. 1692> = Catalogo degli Accademici
App. H. 1096 (ms).
A szerző (Vincenzo da Filicaja) adománya.

48. Pio Martinucci (19 sz.)
A vatikáni könyvtár másodőre (1850–1876) majd őre (1876–1880).
Vian 2018.
Ex Bibl. Pii Martinucci (lekerekített sarkú, négyszögletes tulajdonbélyegző egyszerű keretben, 1,9 × 2,3 cm)
App. H. 1418 (b), 1432 (b), 1442 (b), 1519 (b), 2467 (b).

49. Carlo Bernardo de Massa (17–18. sz.)
Cesenai nemes, gyűjteménye – kizárólag leánygyermekei lévén – ezek házasságaiba szóródott szét.
Bertarelli – Prior 1902, 248.
EST BIBIOTHECAE | C. B. DE MASSA | CAESENAE. (ex libris nyomdai cifrákból álló, négyszögletes keretben, 3,3 × 5,2 cm)
App. H. 1148 (exl), 1148 (2)[98] (exl), 1148 (3)[99] (exl).

50. Domenico Mellini (1531 k.–1620)
Firenzei humanista, többek közt Ozorai Pipó életrajzát is megírta,[100] 1588-ban pedig a toszkán nagyherceg könyvtárának katalógusát állította össze.
MELLINI, Domenico = DBI.
App. H. 371 (ms).

---

peratore sentirlo con gusto e disse: „Dunque questo libro non tocca men a vostra signoria, che a noi, e però ce lo doniamo." E monsignor riceuendolo dalla man propria dell'imperatore lo portò in Italia e lo diede al duca della Guardia, suo fratello come quello c'haueua già figliuoli della domina, domina Beatrice della Tolfa.

[98] Apponyi 2004, no. 1153.

[99] Apponyi 2004, no. 1289.

[100] Apponyi 2004, no. 689.

51. Giacomo Mignanelli (16. sz.)
Posszesszorbejegyzése szerint sienai, nem összekeverendő névrokonával, Grosseto püspökével.
App. H. 496 (ms).
A könyvben azonosítatlan bejegyzés is.

52. Milano, Collegio di San Barnaba (16. sz.-tól)
Barnabita közösség a lombard fővárosban.
Biblioteca del Collegio di San Barnaba <Milano> = AdPVe.
Ant. 3278[101] (ms).

53. Andrea Antonio Silverio Minucci (1724–1803)
Itáliai főpap, Feltre, majd Rimini püspöke, 1779-től Fermo érseke.
Archbishop Andrea Antonio Silverio Minucci = Catholic Hierarchy.
(1) Címeres (harántpólya három virággal) ex libris bíborosi kalappal, 8,7 × 7,4 cm.
(2) Címeres (harántpólya három virággal) ex libris palliummal és bíborosi kalappal, 10,7 × 8,7 cm.
App. H. 2793 (exl2), 2834 (exl1).

54. Eugenio Minutoli-Tegrimi (19. sz.)
A könyvtár eredete a luccai Niccolò Tegrimi (1448–1527) humanistára nyúlik vissza, kései leszármazottjának gyűjteményét 1871-ben adták el.
Tegrimi, Niccolò = EncIT; Bongi 1871.
DI CASA MINUTOLI TEGRIMI (tulajdonbélyegző alul vízszintes vonallal, 1 × 6,8 cm)
Inc. 860[102] (b).
A könyv később *Giacomo* Manzoni birtokába került.

55. Biblioteca Nazionale di Napoli (18. sz.-tól)
A nápolyi állami könyvtár elődintézménye a Bourbon-dinasztia könyvtára.
A könyvtár honlapja: https://www.bnnonline.it/it/1/home
Real Biblioteca Borbonica = AdPNa.
R. B. B. | * NEAPOLIS * (ovális tulajdonbélyegző heraldikus motívumokkal, 3,4 × 2,8 cm)
Ant. 3299[103] (b).

56. Napoli, Santa Croce di Palazzo (14. sz.-tól)
Obszerváns ferences közösség, tulajdonbélyegzőjük feloldása: *Sacri Palatii Bibliotheca Crucis Neapolis.*

[101] Végh 1925, no. 155.
[102] Végh 1925, no. 12.
[103] Végh 1925, no. 196.

Santa Croce di Palazzo = AdPNa.
S P B C N (tulajdonbélyegző címerszerű keretben kereszttel és töviskoszorúval, 4,4 × 3 cm)
Ant. 3260[104] (exl).

57. Narni, San Girolamo (1468–1864)
A Narni közelében álló, domonkos szerzetesek felügyelete alatt működő női kolostor működése 1413-ban megszakadt, majd *Bernardo* Eroli bíboros 1465-ben szerzett pápai engedélyt a kolostor újraélesztésére, ezúttal ferences szerzetesekkel. Működésének az olasz egységgel járó szekularizációs hullám vetett véget.[105]
Inc. 89[106] (ms).
A kötet korábban *Bernardo* Eroli birtokában volt, Apponyi Sándor pedig *Leo S.* Olschki kereskedésén keresztül jutott hozzá.

58. Nicolò dall'Occhio (15–16. sz.)
Mindkét jog doktora, 1501-től 1552-ig a bolognai egyetemen volt *lector*. Névváltozatai: Nicolaus de Heremitanis, Nicolaus ab Oculo.
Dallari 1888, ad indicem.
App. H. 219 (ms).
A kötet címlapján azonosítatlan tulajdonbélyegző.

59. Leo S. Olschki (1861–1940)
Kiemelkedő jelentőségű antikvárius, 1886-ban Veronában, majd Velencében (1890), végül Firenzében (1897) telepedett meg és folytatott könyvkereskedői és kiadói tevékenységet. Társadalmi kapcsolatairól és az Apponyi-katalógusról írt recenziójáról lásd: Viskolcz 2026, passim.
Olschki, Leo Samuel = AdPVe; *OLSCHKI, Leo Samuele* = DBI; *Olschki, Leo Samuele* = EncIt.
(1) EX LIBRIS | LEONIS S. OLSCHKI | Bibliopolae Veneti | N°. … | Scrin. … (könyvkereskedői jegy emblémával, kettős, négyszögletes keretben, 3,4 × 2,7 cm)
(2) LEO S. OLSCHKI | Venedig. | Antiquariat | m. perman. litterar. | artist. Ausstellung (kerek, hullámos szélű könyvkereskedői jegy mintás keretben, átmérő: 5,8 cm)
(3) LEO S. OLSCHKI | Venise. | Librairie ancienne | av. Exposition | permanente de | raretés litteraires. (kerek, hullámos szélű könyvkereskedői jegy mintás keretben, átmérő: 5,8 cm)

---

[104] Végh 1925, no. 124.

[105] *Castello (ex convento) di San Girolamo e annessi = Beni culturali abbandonati. Ricognizione territoriale. Banca dati,* gondozza: Direzione generale Archeologia, belle arti e paesaggio. https://beniabbandonati.cultura.gov.it/beni/castello-ex-convento-di-san-girolamo-e-annessi/ (letöltve: 2026. 07. 09.)

[106] Apponyi 2004, no. 1.

Inc. 89[107] (exl2), 579[108] (exl1), 1120[109] (exl1); App. H. 1194 (exl3), 1206 (exl3), 1431 (exl3), 1446 (exl3), 1586 (exl1), 1601 (exl1), 1603 (exl1), 1605 (exl1), 1608 (exl1), 1609 (exl1), 1633 (exl1), 2224 (exl1), 2407 (exl3), 2471 (exl1), 2553 (exl1), 2752 (exl3), 2768 (exl3); Ant. 3212 (exl1), 3243 (exl1), 3346 (exl1).

A könyvek ismert forrásai: *Bernardo* Eroli, Città della Pieve, *Chiesa di S. Agostino,* Narni, *San Girolamo.* Továbbá számos azonosítatlan posszesszor is felbukkan ezekben.

60. Marchesius Orphinus (16. sz. eleje)

Rómában működő államférfi.

Dalloul 2014, 317–318.

Ant. 1261 (ms).

A könyv később *Marcantonio* Borghese birtokába került.

61. Pavia, Santo Spirito (1412–1799)

Középkori alapítású társaskáptalan, majd bencés kolostor.[110]

App. H. 1099 (ms).

62. Pecci család

Sienai eredetű nemesi család, címerüket Apponyi Sándor azonosította egyik könyve kötésén.

App. H. 825 (k).

63. Vincenzo Pellegrini (16. sz.)

Velencében is ismert szónok.

App. H. 428a (ms[111]).

64. Perugia, Bibliotheca Montis Perusiae (1754-től)

Az 1440-ben alapított monteripidói ferences rendi főiskola könyvtára. A 19. századi, előbb Napóleonhoz, majd az olasz egységhez kötődő szekularizáció során a könyvek szétszóródtak. Ennek ellenére ma is több, mint húszezer kötetet számlál, állománya részben a perugiai egyetemi könyvtárba és a Biblioteca comunale Augustába került.

---

[107] Apponyi 2004, no. 1.

[108] Végh 1925, no. 2.

[109] Apponyi 2004, no. 1562.

[110] *Monastero dei Santi Spirito e Gallo, benedettini osservanti (1412 - 1799) = LombardiaBeniCulturali.* https://www.lombardiabeniculturali.it/archivi/soggetti-produttori/ente/MIDB000488/ (letöltve: 2026. 07. 10.)

[111] Az ajánlólevél kéziratos módosításait lásd a közlemény értekező részében.

A könyvtár honlapja: https://www.casamonteripido.it/convento/biblioteca/ (letöltve: 2026. 07. 09.)
(1) BIBLIO | THECA | MONTIS | PERUSIE (ovális tulajdonbélyegző koszorúval keretezve, 4 × 3,5 cm)
(2) BIBLIO | THECAR [?] | MONTIS | PERUSIAE (ovális tulajdonbélyegző egyszerű keretben, 2,7 × 2,4 cm)
Inc. 513[112] (b1, 2).
Az utolsó levél versóján: *Duplicato venduto 18 giugno 1910.*

65. Pietro Podaliri degli Antici (fl. 1793)
Itáliai gróf.
App. H. 1955 (ms).

66. Rappaport, libreria (1906–2019)
Rómában, a via Sistina 23 alatt működött könyvkereskedés. Carl Ewald Rappaport alapította, aki többek közt a Rosenthal család mellett, Münchenben szerezte szakmai tapasztalatait. Lánya, majd unokája folytatta a bolt vezetését.
A megszűnt kereskedés honlapja (rappaport.it) elérhető az *Internet Archive* (archive.org) által működtetett *Wayback Machine* webarchívumban.
C. E. RAPPAPORT | LIBRAIRIE ANCIENNE | ROME (könyvkereskedői jegy kettős, kerekített sarkú, négyszögletes keretben, 1,4 × 2,1 cm)
App. H. 2189 (exl), 2315 (exl), Ant. 4561[113] (exl).
Az Ant. 4561 *Mark Sittich* Altemps gyűjteményéből származik.

67. Roccantica, Sant'Antonio (1454–1810)
Ferences kolostor.[114]
App. H. 2061 (ms).

68. Roma, Biblioteca Apostolica Vaticana (15. sz.-tól)
Az V. Miklós pontifikátusa alatt megnyitott pápai könyvgyűjteménybe kerültek *Mark Sittich* Altemps bíboros egyes könyvei.
A könyvtár honlapja: https://www.vaticanlibrary.va/ (letöltve: 2026. 07. 09.)
App. H. 2569 (ms).
A könyv korábban *Mark Sittich* Altemps birtokában volt. Bár más, egykor Altemps gyűjteményébe tartozó könyvek kötése is hasonló (puha pergamenkötés, a gerincen cím kézírással és ragasztott könyvtári címkék, az előtáblán *Arm[ario…]* kezdetű helyrajzi jelzet), nem dönthető el biztosan, hogy a kötést és a jelzeteket melyik gyűjteményben nyerték el.

[112] Apponyi 2004, no. 1543.
[113] Végh 1925, no. 97.
[114] *Pontificio Seminario Romano Maggiore = Roccantica,* 2020–. https://www.rietiinunclick.it/roccantica/da-vedere/PONTIFICIO-SEMINARIO-ROMANO-MAGGIORE (letöltve: 2026. 07. 10.)

69. Roma, Biblioteca Casanatense (1701-től)
A Santa Maria sopra Minerva domonkos kolostor könyvtárából kialakult gyűjtemény.
A könyvtár honlapja: https://casanatense.cultura.gov.it (letöltve: 2026. 07. 10.)
App. H. 2169 (ms), 2386 (ms).

70. Roma, Biblioteca Eborense (1883-ig)
A Santa Maria in Ara Coeli ferences kolostor könyvtára, amely José Maria da Fonseca de Évoráról (1690–1752), a portugál származású ferences szerzetesről, a könyvtár megújítójáról (1733) kapta a nevét. Fonseca örököseinek pereskedése miatt az olasz egységet követően csak 1883-ban tudták elszállítani a könyveket a római nemzeti könyvtárba.[115]
BIBL. FONSEC. ARA COELIT. (kerek, címeres tulajdonbélyegző, átmérő: 2,8 cm)
App. H. 179 (b).

71. Biblioteca Nazionale Centrale di Roma (1876-tól)
Olaszország nemzeti könyvtára, Firenzével együtt van kötelespéldány-joga. Számos egyházi gyűjteményt hordtak ide az alapítás idején. Korábban II. Viktor Emmánuel király nevét viselte.
Biblioteca nazionale centrale Vittorio Emanuele II <Roma> = AdPVe. A könyvtár honlapja: https://www.bncrm.beniculturali.it/ (letöltve: 2026. 07. 10.)
(1) Biblioteca Naz. | Roma | Vittorio Emanuele (ovális tulajdonbélyegző 1,2 × 2,8 cm)
(2) B E V (betűkből ligált monogramos tulajdonbélyegző, 1,6 × 1,4 cm)
App. H. 1634 (b1, 2), 1776 (b1, 2), 1938 (b1, 2); App. R. 382 (b2).
App. H. 1634, 1776 Roma, *Collegium Societatis Jesu* állományából. App. H. 1776 címlapján ovális bélyegző: DUPLUM BIBLIOTHECAE V. E. App. H. 1938 és App. R. 382 címlapján kerek bélyegző: DVPLVM BIBLIOTHECAE V. E.

72. Collegium Romanum Societatis Jesu (1551–1870)
A jezsuiták római házának könyvtára, amely a *Biblioteca Nazionale Centrale di* Roma gyűjteményének alapját képezte, amikor 1876-ban létrehozták.
Collegio romano dei Gesuiti <Roma> = AdPVe.
IHS | […] GEN. SOC. […] (kerek, emblémás tulajdonbélyegző, átmérő: 2 cm)
App. H. 1634 (ms), 1776 (b); Ant. 3347[116] (ms), 5344[117] (ms).
App. H. 1634, 1776 Roma, *Biblioteca Nazionale Centrale* birtokába került. Ant. 5344 további tulajdonosa Paul Girardot de Préfond (18. sz.).

[115] *Catalogo della biblioteca del convento di Santa Maria in Aracoeli di Roma = Internet Culturale. Cataloghi e collezioni digitali delle biblioteche Italiane,* 2017–. https://www.internetculturale.it/it/41/collezioni-digitali/26298/catalogo-della-biblioteca-del-convento-di-santa-maria-in-aracoeli-di-roma (letöltve: 2026. 07. 10.)
[116] Végh 1925, no. 288.
[117] Végh 1925, no. 263.

73. Roma, Convento di San Pietro in Vincoli (15. sz.-tól)
A lateráni kanonokrend könyvtára.
Biblioteca del Convento di San Pietro in Vincoli = AdPVe.
BIBLIOTHECAE S. PETRI AD VINCVLA (tulajdonbélyegző Szent Péter alakjával, 3,5 × 3,1 cm)
Ant. 5321[118] (b).

74. Roma, Ministero dell'Istruzione Pubblica, Commissario Governativo (1870-től)
Az Itália egyesítéséért folyó küzdelem végén, 1870-ben Róma elfoglalásával kezdetét vette az egyházi javak, többek közt könyvek lefoglalása, amelyet a közoktatási minisztérium részlege irányított. A hivatal rövidítését hordó bélyegző a lefoglalt könyvekbe került.
Italia : Ministero della Pubblica Istruzione : Commissario governativo = AdPVe.
M.D.I.P.D.R.D.I | C.G (kerek tulajdonbélyegző kettős keretben, átmérő: 3 cm)
App. H. 2163 (b), 2328 (b).

75. Johannes Hymerius Rondus (15. sz.)
Posszesszorbejegyzése szerint cremonai. A városban szent Hymerius nagy tiszteletben állt, így a neve is megerősíti származási helyét.
Inc. 859b[119] (ms).

76. Giovanni Rossi (1840 k.)
Velencei könyvgyűjtő.
Gelli 1908, 348.
Ex libris | Joannis Rossi Veneti | Gerardi filii (kurzív betűkkel szedett ex libris kettős léniakeretben, a szöveg alatt vízszintes vonallal, 3,2 × 5,8 cm)
App. H. 2456 (exl), 2545 (exl).

77. Francesco Paolo Ruggiero (1798–1881)
Nápolyi jogász, államférfi, aktív résztvevő a Risorgimento politikai mozgalmaiban. Magánkönyvtáráról katalógust állított össze, amely a gyűjtemény árverési jegyzékeként is szolgált.
Ruggiero, Francesco Paolo = AdPVe; *RUGGIERO, Francesco Paolo* = DBI; *Catalogo* 1873, Bertarelli – Prior 1902, 327.
BIBLIOTECA | di | Francesco Paolo Ruggiero | Pari del regno | S. E. G. E. V. T. V. | Firenze 1850 (ex libris egyszerű keretben, 4,4 × 6,2 cm)
App. H. 196 (bibl), 1840[120] (exl).

[118] Végh 1925, no. 182.
[119] Apponyi 2004, no. 34.
[120] *Catalogo* 1873, vol. 2, p. 210.

78. Savoyai Eugén (1663–1736)
Herceg, hadvezér, címerét a kötéseken Apponyi Sándor azonosította.
Oross 2019.
Inc. 583[121] (k); App. H. 1861 (k), Ant. 3341[122] (k).
App. H. 1861 utolsó előtti levelének versóján és Ant. 3341 címlapjának versóján: BIBLIOTH. PALAT. VINDOBON. DUPL. (a bécsi udvari könyvtár címeres, ovális duplumbélyegzője).

79. Luigi Silva (18. sz.)
Milánói nemes, a családi könyvtárat Párizsban, 1869-ben árverezték el.
Silva, Luigi = AdPVe; Bertarelli – Prior 1902, 352.
D. LVIGI SIJLVA (ovális, címeres ex libris aranyozott nyomással, kettős keretben, 4 × 3,4 cm)
App. H. 678 (exl).
A könyv címlapján azonosítatlanok bejegyzései.

80. Stroncone, Convento di San Francesco (13. sz.-tól)
A hagyomány szerint maga Szent Ferenc alapította kolostor jelentős könyvtárral.
Convento di San Francesco di Stroncone = AdPVe.
LIBRA | S·FRAN | CISCI· | STRON|CONI (ovális tulajdonbélyegző egyszerű keretben, mind a 3 N betű tükörírással, 2,9 × 2,4 cm)
App. H. 1741 (b).

81. Giovanni Benedetto Tassis (†1728)
A kamalduli rend apátja Velencében.
Tassis, Giovanni Benedetto = AdPVe.
Ex Libris P. Abbat. Jo: Benedicti Tasiis (egyszerű könyvjegy, 1 × 8,5 cm)
App. H. 619 (exl).

82. Giulio Bernardino Tomitano (1761–1828)
Venetói bibliofil, gyűjteményét 1839–1840-ben árverezték el.
Tomitano, Giulio Bernardino = AdPBo. *Tomitano, Giulio Bernardino* = AdPVe. *Tomitano, Giulio Bernardino* = EncIt.
App. H. 2346/1. péld. (ms).

83. Giuseppe da Torino (17. sz.)
Posszesszorbejegyzése szerint kapucinus szerzetes.
App. H. 1100 (ms).

[121] Apponyi 2004, no.
[122] Végh 1925, no. 278.

84. Biblioteca Comunale di Trento (1856-tól)
Trento városi könyvtára, amely Giovanni Benedetto Gentilotti püspök tízezres nagyságrendű könyvgyűjteményéből nőtt ki.
A könyvtár honlapja: https://bibcom.trento.it/ (letöltve: 2026. 07. 10.)
BIBLIOTHECA | DELLA CITTA' DI TRENTO (ovális bélyegző heraldikus motívummal – sas, felette hatágú csillag – egyszerű keretben, 2,6 × 3,1 cm)
App. R. 467 (exl), 467a (koll).
További azonosítatlan könyvtárjegy App. R. 467a címlapján.

85. Valperga di Masino család
Piemonti, ősi nemesi család.
VALPERGA di Masino e di Caluso = EncIt, POP.
Valperga di Masino e di Caluso | O (négyszögletes exlibris cifrák alkotta keretben, a két sor szöveg között függőleges hullámvonallal, 4,8 × 7,5 cm)
App. H. 497 (exl).
A könyv korábban Jacques Auguste de Thou (1553–1617) birtokában volt.

86. Venezia, San Francesco del Deserto (13. sz.-tól)
A velencei lagúna egyik szigetén álló, középkori alapítású ferences kolostor.
A kolostor honlapja: https://www.sanfrancescodeldeserto.it/index.html (letöltve: 2026. 07. 10.)
App. H. 1092 (ms).

87. Marco Zabarella (fl. 1709)
Posszesszorbejegyzése alapján életideje megbecsülhető, de többet nem tudni róla.
App. H. 803 (ms).

88. Domenico Zannoni (fl. 1840)
Posszesszorbejegyzése alapján életideje megbecsülhető, de többet nem tudni róla, talán a bolognai oratórium egyik tagja.
App. H. 1137/2. péld. (ms).
Lásd még: Bologna, C*ongregazione dell'Oratorio di San Filippo Neri.*

Azonosítatlan
Inc. 137 (Apponyi 2004, no. 1552, Milano): *M. Dandulj CCCXXIX* – A velencei arisztokrata Dandolo család egyik tagjának neve – talán tulajdonosi bejegyzése – az első levél rectóján. Lásd még: Boncompagni *család.*
Inc. 237 (Apponyi 2004, no. 39, Bologna): *Jos. Alt[…]* – bejegyzés az előzéklap rectóján; *Laurentij Bartholinj* – bejegyzés a címlap rectóján.

Inc. 357b (Apponyi 2004, no. 27, Venezia):[123] A címlapkereten üresen hagyott címer tollrajzzal kitöltve: vágott címerpajzs, az első mezőben madár, a második mező sakkozott. (1. ábra)
Inc. 706 (Végh 1925, no. 10, Köln): *raro assai 1487 J[ohannes]maria de Candia* – bejegyzés a címlap rectóján.
Inc. 984 (Végh 1925, no. 28, Lyon): *fris. Angeli de Viglaebanis [?] ord. praed., fris. Vinc. de Sondrio ord. praed.* – bejegyzések a címlap rectóján.
Inc. 1077 (Apponyi 2004, no. 34, [Roma]): *Sertianus Cornacchi* – bejegyzés az előzéklap versóján.
Inc. 1120 (Apponyi 2004, no. 1562, Bologna): *Ex libris Joannis Baptistae Meconij (?), … ex libris Mathei Sygal (?)* – bejegyzés az előzéklap rectóján. Lásd még: *Leo S.* Olschki.
App. H. 219 (Bologna): Ovális, heraldikus tulajdonbélyegző a címlapon: vár két toronnyal, azokon egy-egy madárral. (2. ábra)
App. H. 496 (Roma): *Ex libris abbatis Michaelis …* – kihúzott bejegyzés a címlap rectóján, fölé írva: *Reseij*.
App. H. 678 (Milano): *Di Gio. Franc. …* – bejegyzés a címlap rectóján másik tulajdonosi bejegyzés fölé írva. Lásd még: *Luigi* Silva.
App. H. 688 (Perugia): *Vtitur Felix Dionisius Politianus* – bejegyzés az előzéklap rectóján.
App. H. 689 (Firenze): Dni Ugonis Dni Lotti – címeres tulajdonbélyegző a címlap versóján. A bélyegző feltűnik a padovai Biblioteca del Seminario Vescovile egyik kiadványán is, lásd: Fazzini 2010, no. 138. (3. ábra)
App. H. 716 (Firenze): *Eusebio Castrini* – bejegyzés a címlap rectóján. Lásd még: *Giacomo* Manzoni.
App. H. 801 (Mantova): *A Joseph de Panatibus* – bejegyzés a címlap rectóján. Lásd még: *Giovanni* Marchetti.
App. H. 1018 (Wien, itáliai népnyelvű kiadvány): *Luigi Buonaparte Franchini* – bejegyzés a címlap rectóján. Később a *Libreria* Cecchi kereskedésbe került.
App. H. 1095 (Venezia): *Giacomo Filippi* – bejegyzés a címlap rectóján.
App. H. 1126 (Foligno): *Frondini* – bejegyzés az előtábla tükrén; *Giandante Guerrini* – bejegyzés kétszer a címlap rectóján.
App. H. 1256, 1382 (Venezia), 1395 (Augsburg), 1428 (Wien, Venezia): egykorú történeti feljegyzések, ismertetésüket lásd feljebb.
App. H. 1319 (Modena): *Bertacchini* – kurzív betűkből szedett címke a címlap rectóján.
App. H. 1390 (Ferrara): *Ex libris Antonij …* – bejegyzés az előtábla tükrén. Lásd még: *Giacomo* Manzoni.
App. H. 1392 (Modena): *T P B A G S* (?) – betűkből ligált monogram kétszer a címlap rectóján. (4. ábra)

[123] Amennyiben a jelzetből nem következtethető ki, megadom a példány hivatkozási számát az Apponyi- vagy Végh-katalógusban, továbbá a megjelenés helyét vagy a kiadvány nyelvét, amelyek a posszesszorok itáliai kilétét támaszthatják alá.

App. H. 1429 (Roma): *Ad usum … conv. …* – bejegyzés a címlap rectóján.
App. H. 1605 (Bologna): *Jacobi Jacobilli* – bejegyzés a címlap rectóján; négyszögletes, talán monogramot jelző tulajdonbélyegző az előzéklap versóján.
App. H. 1608 (Venezia): ovális, emblémás (kereszt, rajta az INRI szalag és talán töviskoszorú) tulajdonbélyegző a címlap rectóján, a feliratot nagyrészt kikaparták, 4 × 3 cm. Lásd még: *Leo S.* Olschki. (5. ábra)
App. H. 1633 (Augsburg): *Bened. Varchij* – bejegyzés a címlap rectóján. Lásd még: *Leo S.* Olschki.
App. H. 1649 (Roma): *Fr. Heliodorus Ciuceius* – bejegyzés a címlap rectóján. Lásd még: Firenze, *Convento di San Marco.*
App. H. 1712, 1712 (2): ANTONELLVS – aranynyomásos felirat a könyv előtábláján. SABELLVS – aranynyomásos felirat a könyv hátsó kötéstábláján. Lásd még: *Giovanni* Marchetti.
App. H. 1768 (Basel): *Di Gaspare Mollo* – bejegyzés a címlap rectóján.
App. H. 1913 (Lucca): D S (?) A – ovális tulajdonbélyegző virág motívummal a címlap rectóján, 4,4 × 3,6 cm. (6. ábra)
App. H. 1949 (Verona): átfirkált bejegyzés a címlap rectóján.
App. H. 1955 (Napoli): *Ex lib. Petri Podalirij Antici*
App. H. 1974 (Venezia): *Dominici Banderis* – bejegyzés a címlap rectóján.
App. H. 2000 (Bologna): *Fra Lorenzo Zaccarini da … Lett.re* – bejegyzés a címlap rectóján.
App. H. 2025 (Bracciano): *M. Consigli* – bejegyzés az előzéklap rectóján
App. H. 2088 (Roma): ovális tulajdonbélyegző a címlap rectóján horgonnyal és koronával. (7. ábra)
App. H. 2328 (Parma): *Ad uso di fr. Paolo Antonio Romano* – bejegyzés az előzéklap rectóján; áthúzott bejegyzés a címlap rectóján.
App. H. 2603 (Wien): aranynyomásos címer (a bőrkötés vörös színének alapján arany pólya) hercegi koronával és aranygyapjúval az elő- és háttáblákon. (8. ábra)
App. H. 2621 (Bologna): *Di Giovanni de …* – bejegyzés az előtábla tükrén.
App. H. 2622/1. példány (Venezia): *Di Camillo di Monte Vecchio* – bejegyzés az előzéklap rectóján.
App. R. 400 (itáliai népnyelvű kiadvány): *A. Pechinello (?)* – bejegyzés a címlap rectóján.
App. R. 414 (Venezia): *Ex libris D. Joannis* – bejegyzés a címlap rectóján.
App. R. 467, 467a (Brescia): Ex dono D. Parochi Ripaltae – nyomtatott címke a címlap rectóján egyszerű léniakeretben, 1,5 × 7 cm. Lásd még: *Biblioteca Comunale di* Trento.
Ant. 1256 (Végh 1925, no. 41, Venezia): *Emi […] a […] Pichas pretio IIIJ Florenorum* – bejegyzés az első kötet címlapjának rectóján; *Emi […] ista dua volumina Petrarchae a […] Pichas pretio 4 Florenorum* – bejegyzés a második kötet címlapjának rectóján.

Ant. 1270 (1) (Végh 1925, no. 244, Roma): *V N B* – közjegyzői jegyhez vagy klasszikus, velencei nyomdászjelvényhez hasonló monogram a címlap rectóján. (9. ábra)
Ant. 3247 (Végh 1925, no. 105, Mirandola): *H B* – monogram az utolsó levél versóján. Lásd még: *Giacomo* Manzoni.
Ant. 3262 (Végh 1925, no. 126, Roma): *Alf. Janinellij* – bejegyzés a címlap rectóján.
Ant. 3270 (1–2) (Végh 1925, no. 142, Venezia): F O 1623 – bélyegző a címlap rectóján (monogram?). Lásd még: *F. O.* = AdPVe.
Ant. 3291 (Végh 1925, no. 175, Roma): *D. Fran[ces]co. Ridolphj* – bejegyzés a címlapon.
Ant. 3299 (Végh 1925, no. 196, Venezia): L C D N – szárazbélyegző, kapitális fraktúr betűk díszes keretben. Lásd még: *Biblioteca Nazionale di* Napoli. (10. ábra)
Ant. 3310 (1–2) (Végh 1925, no. 219, 220, Venezia): azonosítatlan hercegi címer aranynyomással az előtáblán. Lásd még: *Giovanni* Marchetti. (11. ábra)
Ant. 5318 (Végh 1925, no. 180, Venezia): *D'Agostino Roma comprato in la bolla da la lenza a di 8 novembre 1547 [6 sor elhalványult szöveg] Quod sperma retenta generat venenum probavi die 4. mensis Feb[ruarii] 1548. A di 23 feb[rai]o 1549 hebbi audientia da li signori avogadori de comun sopra li beni confiscadi* – személyes jellegű bejegyzések az előzéklap rectóján és versóján. Lásd még: *Giacomo* Manzoni.
Ant. 5351 (Végh 1925, no. 180, Verona): *[A] di 23 e 24 [otto]bre 1649 l'Adige crescette in tal modo che superò gli argini et inondò gran parte del Veronese dopo ... do altre volte cresciuto a gran pienezza e rottura. [L]'anno 1655 incominciorono a gettar a terra le case e botteghe per unir la piazza grande cum quella dei Signori, e questo per la caduta che haveva fatto per inanzi la facciata che riguardava nella piazza de' Signori per il peso grave delle armi che vi erano state messe a gloria de podestà e capitani.* – Veronára vonatkozó – miként a kiadvány is – helytörténeti feljegyzések az utolsó levél versóján.
Ant. 5352 (Végh 1925, no. 277, itáliai népnyelvű kiadvány) – *F. G. B.* – Monogram a címlap rectóján.

Szovák, Márton

Books of Italian Provenance in Sándor Apponyi's Library

The cultural connections between Italy and the Kingdom of Hungary are clearly visible in the field of book culture: Andreas Hess, for example, worked in Rome before his venture in Buda, Aldo Manuzio dedicated several of his prints to Hungarian individuals, and the manuals of Hungarian dioceses often came from Italian workshops. In addition to established personal contacts, due to the geographical proximity, news of historical events traveled to the Apennine Peninsula in the form of leaflets. Sándor Apponyi drew richly from this diverse material when compiling his library of

documents related to Hungary. In my paper, I attempt to reveal who the previous Italian owners of the leaflets in the Apponyi library might have been, and discuss if they intentionally collected materials on Hungarian literature and history.

Keywords: provenance research, Sándor Apponyi, Italy.

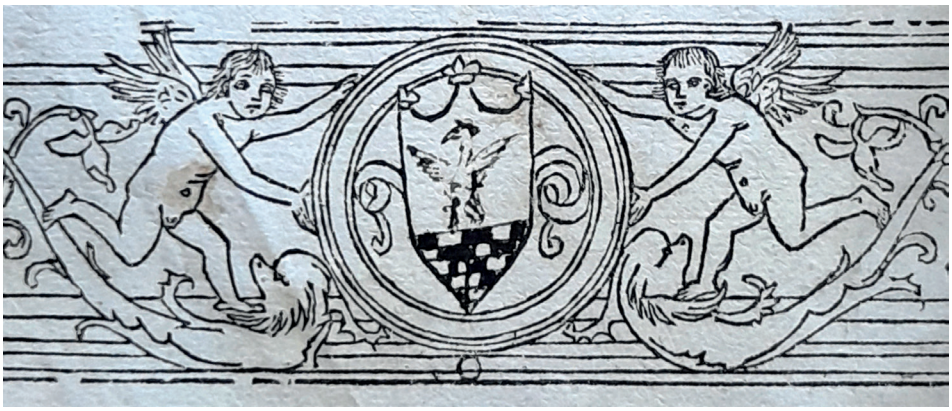

1. ábra

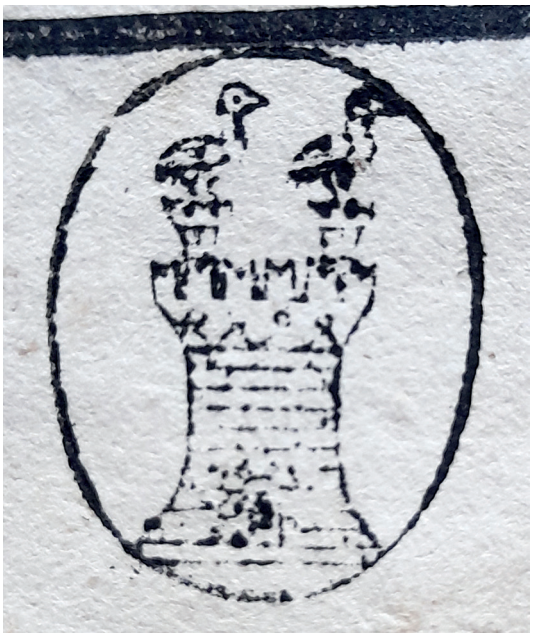

2. ábra

3. ábra

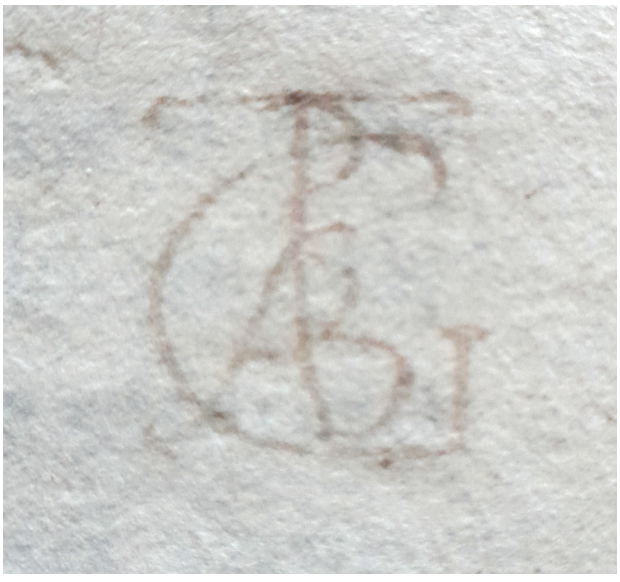

4. ábra

5. ábra

6. ábra

7. ábra

8. ábra

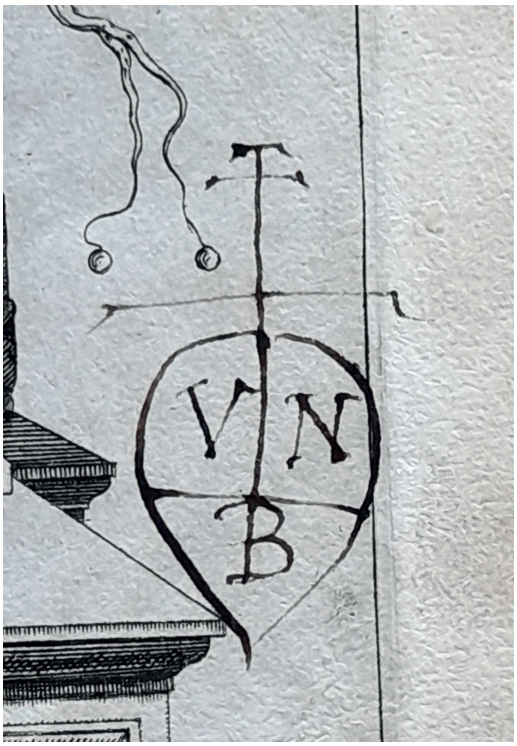

9. ábra

10. ábra

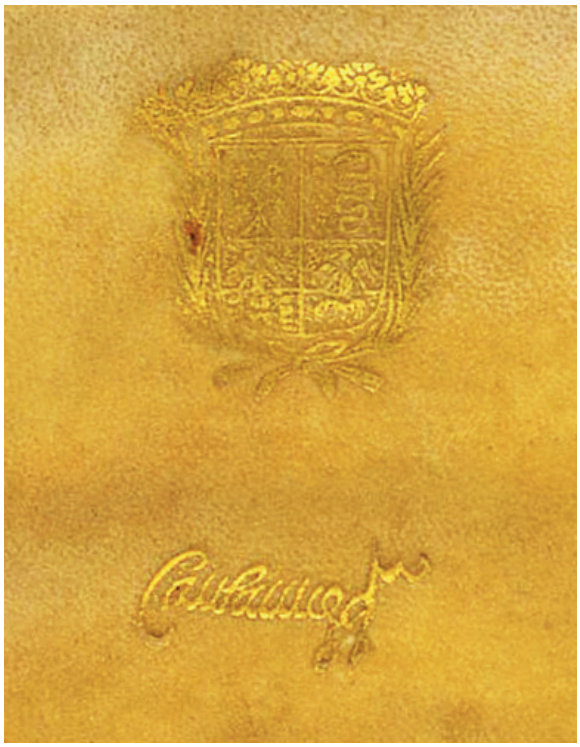

11. ábra